ДОНБАС В ОГНІ

ПУТІВНИК ЗОНОЮ КОНФЛІКТУ

2017

ПРОМЕТЕЙ Canada

Видання є підсумком праці колективу авторів із різних сфер компетенції — розслідувальної журналістики, політології, географії, історії. Написаний у формі своєрідного «vade mecum», кишеньковий довідник покликаний ознайомити читача з передумовами, проблематикою, термінологією, особливостями війни на Донбасі. Книга розрахована на експертів, журналістів, представників міжнародних місій, що працюють в Україні, а також буде цікавою для широкого кола читачів, які намагаються розібратися та виробити власне бачення щодо ситуації на Сході України.

Електронну версію видання можна завантажити за посиланням
https://prometheus.ngo/donbas-v-ogni

Донбас в огні
Путівник зоною конфлікту
Львів 2017

Загальна редакція: Аліна Майорова
Авторський колектив: Микола Балабан, Ольга Волянюк,
Кристина Добровольська, Богдан Балабан, Максим Майоров
Дизайн: Лук'ян Турецький

УДК 908(477.61/.62-074)«2014/...»(036)
ББК 26.89(4Укр55)
Д67

За сприяння Канадського
Фонду підтримки місцевих ініціатив

Центр дослідження
безпекового середовища

ПРОМЕТЕЙ

Activity supported by the
Canada Fund for Local Initiatives

Activité réalisée avec l'appui du
Fonds canadien d'initiatives locales

Canada

Зміст

Вступ. Коли правда – найкраща зброя 5

Розділ 1. Панорама Донбасу 7

Донбас на карті України 7

Мовою аналітики та публіцистики 10

(Не)відомий Донбас 14

Розділ 2. Чи була війна неминучою? 17

Наша земля 17

Іржавий пояс 19

Єдність і різноманіття 22

Право голосу 25

Непрохана опіка 26

Розділ 3. Хроніки війни 31

Кінець лютого 2014 31

Березень 2014 32

Квітень 2014 33

Травень 2014 36

Червень 2014 38

Липень 2014 39

Серпень 2014 41

Початок вересня 2014 42

Вересень 2014 – лютий 2015 42

Від лютого 2015 і дотепер 44

Розділ 4. Життя в умовах війни 45

Втрати і загрози 45

Зона АТО 46

Гібридна шляхетність 48

Внутрішні переселенці 50
Транспорт 51

Розділ 5. Під медіа-прицілом 53
Шок 53
Відсіч 55
Стабілізація 56
Відведення уваги 57
Поширені тези російської пропаганди 58

Розділ 6. Російська присутність 65
Мережеві формати дослідження окупації 65
Механіка агресії 67
Озброєння Росії на Донбасі 73

Підсумки 83

Додатки 84
Перелік декомунізованих назв Донецької та Луганської областей 84
Лексика війни 91
Міжнародно-правова кваліфікація дій Росії як агресії 92

Вступ. Коли правда – найкраща зброя

У 2016 р. Оксфордський словник обрав термін «постправда» (англ. «post-truth») словом року. Об'єктивні факти втрачають своє ключове значення у площині політики та прийняття рішень, що спричиняє засилля фейкових новин, маніпуляції громадською думкою. Західні суспільства гостро відчули це лише зараз. Проте Україна почала досвідчувати феномен «постправди» навесні 2014 р., коли після перемоги Євромайдану Кремль розгорнув колосальну машину пропаганди. З метою підірвати основи української державності, як на внутрішньому українському, так і на світовому рівні ведеться робота зі всіма сегментами аудиторії - від домогосподарок до стейкхолдерів.

Проте за три роки війни українське суспільство навчилося протистояти інформаційній агресії, виробивши численні ініціативи супроти «політики постправди». Ми переконані, що набутий досвід може стати в нагоді суспільствам, які лише починають усвідомлювати нові загрози та виклики.

Три роки Українська держава протистоїть гібридній агресії Російської Федерації — на Донбасі та в Криму. Наше дослідження має на меті стати вступною лектурою для журналістів, аналітиків, дипломатів, експертів, які хочуть розібратися у ситуації, що склалася на Сході України, у географічних та соціально-політичних особливостях регіону, зовнішніх і внутрішніх причинах та етапах війни. Ми хочемо застерегти від можливих шаблонів, стереотипів, спрощень, що часто використовуються в медіа. Для нас особливо важливо проілюструвати, в чому полягає «гібридність» військової та інформаційної агресії Кремля, а також яким чином можна їй протидіяти.

Дякуємо міжнародній волонтерській спільноті InformNapalm за надані матеріали, експертам та журналістам - за важливі думки та цінні поради.

Чугуїв
Куп'янськ
Харків, Київ
Балаклія
Білокуракине
Сватове
Старобільськ
Біловодськ
Мілове
Р07
Ізюм
Святогірськ
Рубіжне
Новоайдар
Лиман / Красний Лиман
Сєвєродонецьк
Лисичанськ
Р22
Барвінкове
Слов'янськ
Сіверськ
Сіверський Донець
Щастя
Станиця Луганська
г. Карачун
Краматорськ
Гірське
Золоте
Попасна
ЛУГАНСЬК
РОСІЯ
Дружківка
Кадіївка / Стаханов
Брянка
Бахмут / Артемівськ
Алчевськ
Костянтинівка
Світлодарськ
Перевальськ
Молодогвардійськ
Суходільськ
Лутугине
Ізварине
М04
Добропілля
Горлівка
Дебальцеве
Новгородське
Сорокине / Краснодон
Дніпро / Дніпропетровськ
Мирноград / Димитров
Вуглегірськ
Хрустальний
Н21
Довжанськ / Свердловськ
Вознесенівка / Червонопартизанськ
Покровськ / Красноармійськ
Грабове
Красний Луч
Єнакієве
Карлівка
Ясинувата
Антрацит
Ровеньки
Гукове
Авдіївка
Макіївка
Шахтарськ
Міусинськ
Сніжне
Дякове
М03
Гірник
ДОНЕЦЬК
Чистякове / Торез
г. Савур-Могила
Красногорівка
Іловайськ
Степанівка
Зеленопілля
Курахове
Мар'їнка
Маринівка
Моспине
Амвросіївка
Новошахтинськ
Вугледар
Квашине
Докучаєвськ
Новотроїцьке
Старобешеве
Н20
Кальміуське / Комсомольське
Волноваха
Матвіїв Курган
Бойківське / Тельманове
РОСТОВ-НА-ДОНУ
Сартана
Таганрог
Новоазовськ
М14
Широкине
Маріуполь
Крим, Одеса
АЗОВСЬКЕ МОРЕ
Територія активності бойовиків у 2014 р.
Території визволені силами АТО у 2014 р.
Окуповані території, станом на середину 2015 р.
Лінія зіткнення

Розділ 1. Панорама Донбасу

Донбас на карті України

Донецька та Луганська області розташовані на сході України. Вони мають багато спільного між собою, їх часто об'єднують поняттям Донбас.

Слово «Донбас» – це абревіація поняття «Донецький басейн». Новий термін запровадив у 1820-х рр. гірничий інженер Євграф Ковалевський для позначення місць залягання покладів кам'яного вугілля в районі протікання річки Сіверський Донець. Донецький кам'яновугільний басейн має значну протяжність – понад 500 км від Дніпра до Дону. Загальна площа геологічного Донбасу складає приблизно 60 тис. км^2, що в 13 разів більше ніж Рурський басейн. Він займає частини сучасних Дніпропетровської, Харківської, Донецької, Луганської областей України, а також частину Ростовської області Росії.

Важка промисловість Донбасу стала визначальним фактором для адміністративно-територіального впорядкування регіону. Створена у 1920 р. Донецька губернія об'єднувала більшість промислових міст регіону. З метою кращого продовольчого забезпечення робітників Донбасу в Донецьку губернію включили також переважно аграрні території Приазов'я та Слобожанщини. Після тривалих реорганізацій на територіях, що входили до складу Донецької губернії, врешті з'явилися сучасні Донецька та Луганська області України.

Промислові агломерації кам'яновугільного басейну є осердям цих областей. Навіть назви деяких міст регіону промовляють на користь гірничої галузі: Шахтарськ, Антрацит, Вуглегірськ, Вугледар, Гірник. Ось чому Донецьку і Луганську області ототожнюють з Донбасом. Однак таке узагальнення часто заперечується.

По-перше, межі областей та кам'яновугільного басейну не збігаються. Маріуполь у Донецькій і Старобільськ у Луганській областях не належать до Донбасу, а от Павлоград у Дніпропетровській і Шахти у Ростовській областях — навпаки. По-друге, у світлі збройного конфлікту на Сході України багато українців виступають проти надання поняттю «Донбас» політичного звучання. Незважаючи на вище викладені міркування, ми виходимо із усталеної традиції та практичної

зручності називання Донбасом територій Донецької та Луганської областей. При цьому також визнаємо справедливість й альтернативних підходів.

Схід України – це переважно рівнинна степова місцевість, посічена балками від річок, найбільшою з яких є Сіверський Донець. Саме Донець розділив сили АТО і бойовиків у Луганській області. Ще однією ландшафтною особливістю регіону є Донецький кряж – пасмо узвиш, вершини якого здіймаються на 200-300 метрів над рівнем моря. Стратегічна висота Савур-Могила – це також частина Донецького кряжу. Типовим пейзажем ландшафту у промисловій зоні є терикони вугільних шахт.

Донецький кам'яновугільний басейн

Донецька та Луганська області межують з Російською Федерацією. Протяжність сухопутного кордону з Росією цих областей складає 923,24 км. З них 409,3 км (44,3%) нині перебувають під контролем бойовиків «ДНР» і «ЛНР». Крім того, Донецька область має вихід до Азовського моря, де також існує проблема морського кордону України з Росією.

Особливістю сухопутного кордону України та Росії загалом є практична відсутність природних бар'єрів – великих річок або гір. Він проходить переважно безлюдними полями й луками. До 2014 р. східний кордон мав досить слабке інженерно-технічне облаштування. Все тому, що

українсько-російський кордон наслідує не зовнішній (державний, добре обладнаний) кордон СРСР, а внутрішню (міжреспубліканську) адміністративну межу. Його демаркація почалася тільки у 2010 р. Ця обставина полегшила незаконне проникнення в Україну з території Росії.

Донецька й Луганська області пов'язані між собою, а також рештою України та з Росією мережею автодоріг і залізниць. Найбільше значення для регіону мають міжнародні автошляхи М03, М04, М14, які виходять до державного кордону України, а також національні автошляхи, передусім траси Н20 і Н21. Контроль над цими дорогами (або окремими їх ділянками) був критичний для обох сторін збройного протистояння у 2014 р.

> Головні небезпеки, на які наражається людина на Донбасі, пов'язані з дорогами...
>
> Анастасія Береза, журналіст

Розподіл населення за типом поселень (дані Державної служби статистики України за 2013 р.)

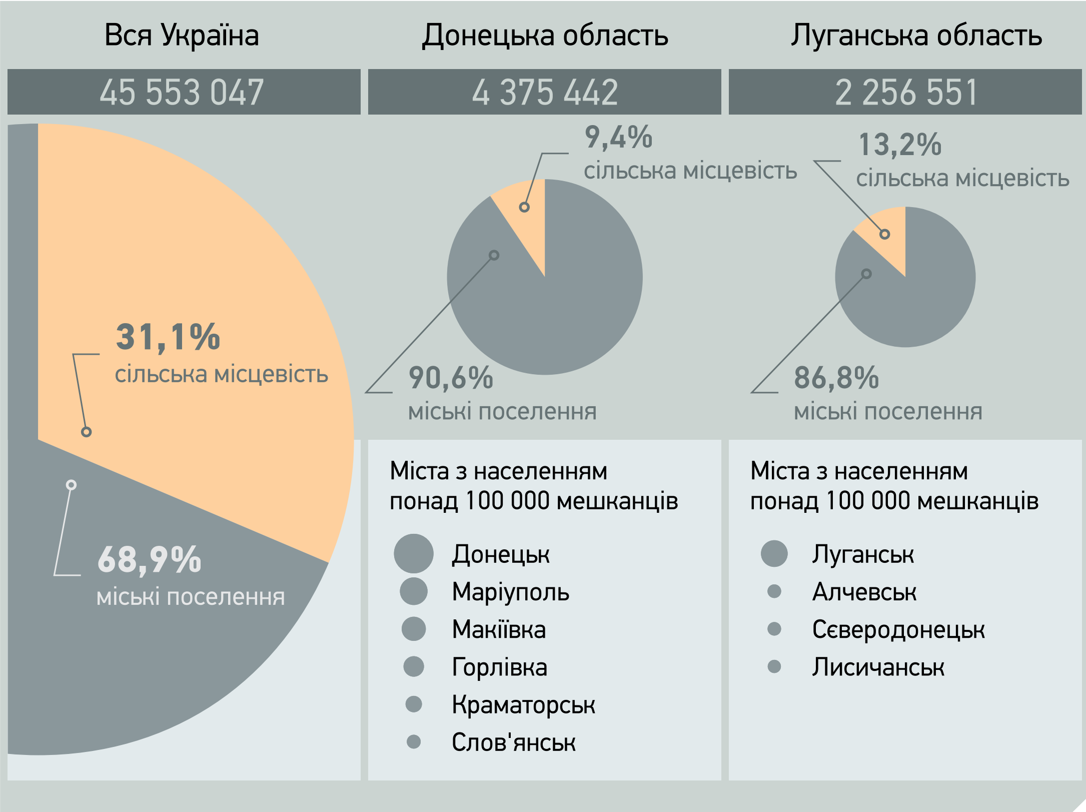

Серед 27 інших регіонів України Донецька та Луганська області посідають важливе місце. Разом вони займають близько 9% території країни, але при цьому є найбільш густонаселеним та урбанізованим краєм. До війни тут мешкало близько 16% населення України. За кількістю міст Донецька область займає перше місце в Україні, їх тут нараховується 52. Луганська область з її 37 містами посідає третє місце (після Львівської). Разом у двох областях Донбасу знаходиться майже 20% всіх міст України. Більшість з них зосереджені у щільних агломераціях, які розвинулися навколо об'єктів важкої промисловості.

Високий рівень урбанізації в центральних частинах Донецької та Луганської областей також вплинув на характер бойових дій. На початковому етапі протистояння бойовикам вдалося закріпитися у великих містах. Штурм таких вимагав від українських військових особливої підготовки, якої бракувало. Українське командування не зважувалося прямо атакувати позиції бойовиків у густонаселених кварталах, адже був ризик великих втрат серед цивільного населення та особового складу. Врешті більша частина агломерації Донецької та Луганської областей залишилася під контролем «ДНР» і «ЛНР».

У 2015 р. парламент України ухвалив закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки». Ним передбачалася вимога перейменування населених пунктів, районів та областей, назви яких містять комуністичну символіку. Протягом 2016 р. на виконання цього закону в Україні перейменовано 987 населених пунктів та 25 районів.

З них на території Донецької та Луганської областей парламент перейменував 166 населених пунктів та 8 районів, зокрема, 78 населених пунктів і 3 райони на окупованих територіях Донбасу. Самопроголошена влада «ДНР» і «ЛНР» не визнає зазначених перейменувань і продовжує використовувати старі назви.

Далі за текстом назви населених пунктів, що були змінені, ми подаємо у форматі: нова назва / стара назва. Детальний перелік перейменованих населених пунктів та районів на Донбасі наведений у додатку.

Мовою аналітики та публіцистики

Донбас – це також і комунікативна одиниця, що по-різному оповідається. Журналісту, який планує подорож до зони військового конфлікту, слід бути особливо обережним зі словами. Вони, як і супровідні відео чи фото, формують усталені уявлення про протистояння. Для розуміння конфлікту на Донбасі варто зважати на ті його означення, якими користувалися і зараз користуються незаангажовані аналітики, експерти, дослідники. Важливо відрізняти аргументовані тези та пропагандистські штампи.

Нижче представлений аналіз близько 100 наукових текстів українських дослідників соціально-гуманітарного напрямку, в яких використано поняття «ДОНБАС». Тексти розподілені на ті, що написані до початку конфлікту, та ті, що були підготовлені вже під час його розгортання. Найчастіше вживані у них слова зведено до списку «Топ-100». Разом вони складають основу змістів і, до певної міри, допомагають зрозуміти Донбас.

Топ-100 слів про Донбас в українських дослідженнях до війни

Топ-100 слів про Донбас в українських дослідженнях після початку війни

З «Топ-100» зокрема зрозуміло, що цей регіон сприймався і продовжує сприйматися частиною України. Наголос на регіональній специфіці часто робиться в контексті складного соціально-економічного становища, а також стійкого тяжіння до радянського минулого. Однак, якщо раніше Донбас переважно описували у відносно позитивних термінах (формування, модернізації, вдосконалення, стимулювання, інвестування, реконструкції, урбанізації), то з 2014 р. регіон переважно асоціюється з проблемами інтеграції, безпеки, повернення, подолання, врегулювання, переміщення, розмежування, полегшення умов життя.

Учасники антиурядових протестів біля захопленої будівлі СБУ в Луганську. В одного з чоловіків на голові вибрито напис «СССР». 9 квітня 2014 р. Фото Тараса Шумейка.

Всебічні дослідження Донбасу не змогли спрогнозувати сьогочасних подій. До початку конфлікту про регіон пишуть як осередок праці, промисловості, життя, освіти, ринкових відносин, традицій, творчості. Ці терміни зникають із «Топ-100» після 2014 р., натомість аналітична лексика поповнюється новими поняттями про Донбас: «збройний конфлікт», «(не-)безпека», «зовнішня агресія», «втрати», «непідконтрольні території», «анексія», «сепаратизм», «геополітика», «окупація», «сценарій».

Загалом про Донбас у довоєнній Україні писали як про відносно успішний, впливовий регіон країни з вираженими соціально-економічними прагненнями. З початком війни ці уявлення кардинально змінюються. Тепер регіон аналізується передусім як територія російсько-українського та геополітичного протистояння, серйозний виклик державному суверенітету України.

До 2014 р. у експертному середовищі сформувався особливий соціокультурний тренд «ДОНБАС», але вже зараз маємо лише залишки відповідних асоціацій, розмитий образ, що швидко втрачає минулу привабливість.

Зрештою кожен, хто здійснює подорож на Донбас, найвірогідніше підбере своє означення для цього регіону України. Ми ж зібрали ті твердження про регіон, що у різний час, у різній мірі та з різними контекстами пропонували українські й зарубіжні експерти, дослідники, публіцисти, політики, письменники, журналісти, митці та інші публічні особи.

Отже, умовно Донбас це –

- край свободи і одночасно заслання, ув'язнення, терору (Хіроакі Куромія)
- колонізовані степові окраїни (Олександр Кауфман, Дмитро Багалій та ін.)
- край «масової асиміляції» та «інтелектуального геноциду» (Олекса Тихий)
- органічна частина України, «край українського слова» (Іван Дзюба)
- русифіковані шахтарські поселення та українські традиційні села (Василь Голобородько)
- «феодальна вотчина» місцевих «князьків», олігархів; регіональний бізнесовий клан (Елла Лібанова, Денис Казанцев, Роман Офіцинський та ін.)
- «люмпенізований край», що використовує шантаж як зброю (Олесь Гончар)
- соціальний простір бідності (Лілія Лебідь)
- старопромисловий регіон з ознаками «некроіндустріалізму» (Євген Шибало)
- частина «іржавого поясу» (Сергій Плохій, Андерс Аслунд та ін.)
- порубіжний регіон, стикове пограниччя, прикордоння (Ярослава Верменич, Олександр Осіпян та ін.)
- полюс регіональної системи України, одна із «двох Україн» – протилежна Галичині (Микола Рябчук та ін.)
- Донецький кряж – територія, заселена мешканцями з «травмованою свідомістю радянської людини» (Оксана Міхеєва)
- регіон з «потужною індустрією, передовими технологіями (місцями) та старими ідолами (скрізь)» (Євген Ситник)
- край міфологізованої історії (Ендрю Вілсон)
- регіон «затемнених місць, аномальних зон у часі» (Сергій Жадан)
- край регіонального патріотизму (Костянтин Паустовський)
- шахтарська культура (Марта Студенна-Скруква)
- «інтернаціональний фронт» (Володимир Корнілов)
- «священна земля», частина «єдиного простору Святої Русі» (Володимир Гундяєв)
- українсько-російський культурний синтез (Ілля Кононов)
- «неоднорідний регіон – активний і очікувальний, креативний і пересічний, мрійний і ностальгуючий, агресивний і ображений» (Віра Додонова)
- нестабільний регіон трудових радикалізованих рухів (Чарльз Вінн)
- «країна мрій» (Віктор Марущенко)

(Не)відомий Донбас

Функціонал Google Trends за пошуком Donbass+Донбасс+Донбас+Donbas також дозволяє зробити окремі висновки про міжнародний інтерес до регіону. З інфографіки видно, що у березні, травні, серпні 2014 р., лютому 2015 р. з певними коливаннями інтерес до Донбасу серед користувачів Google суттєво зростав – аж до свого історичного максимуму (на відрізку 2004-2017 рр.). Найчастіше після України відповідні запити Google адресувалися з Польщі, Італії, Німеччини, Росії, Іспанії, Нідерландів, Великої Британії та США. Однак вже з березня 2015 р. ця зацікавленість поступово згасає.

Показники Google Trends

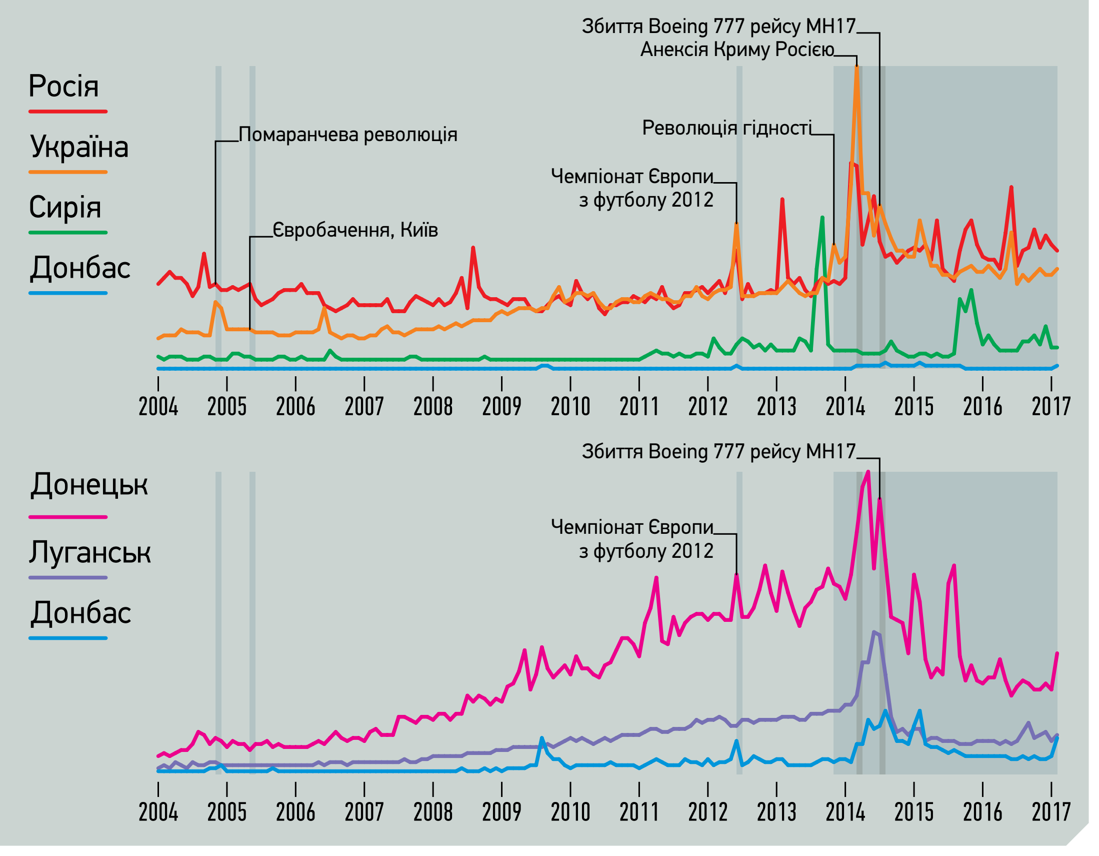

Показово, що у січні 2017 р. користувачі Google-пошуку з усього світу втричі рідше цікавляться європейським регіоном, у якому відбувається військовий конфлікт, аніж це було у червні 2012 р., коли Донецьк став одним з осередків проведення чемпіонату Європи з футболу. Загалом видно, що перші успішні кроки до формування позитивного міжнародного бренду Донбасу реалізовані

саме завдяки розбудові спортивної інфраструктури в період української незалежності. У Донецьку проходили матчі ліги чемпіонів УЄФА 2004/2005, 2006/2007; матчі юнацького чемпіонату Європи з футболу Євро-2009 (U-19); матчі міжнародного футбольного турніру імені Банникова; матчі кубку Девіса 2005 р.; чемпіонат світу з легкої атлетики серед юнаків 2013 р. та інші спортивні заходи міжнародного рівня. Природний резонанс викликало відкриття у серпні 2009 р. «Донбас Арени» — першого у Східній Європі стадіону, спроектованого відповідно до стандартів категорії «п'ять зірок»; найкращого стадіону Євро-2012, переможця у номінації Safety & Security Award на церемонії The Stadium Business Awards 2013 р. Нині стадіон, що лише в день відкриття зібрав близько 50000 гостей з усього світу, зазнав суттєвих руйнувань.

Представлення логотипу Донецька для чемпіонату
з футболу Євро-2012. Донецьк, липень 2010 р.

Вже в наш час користувачі Google-пошуку все частіше запитують про Донбас у зв'язку з іншими проблемами: війна на сході України, Сирія, Петро Порошенко, народне ополчення Донбасу, проросійські виступи в Україні, Кримський півострів, Росія, Новоросія, Ісламська держава, Володимир Путін, Дебальцеве, war in Donbass, news Donbass, save Donbass, Ukraine war, Donbass map, Donbass people, Donbass facebook, battalion Donbass, Islamic state of Donbass та інші.

Водночас все ще утримують певний рейтинг запити: Донецький край, стадіон «Донбас Арена», хокейний клуб «Донбас», футбольний клуб «Шахтар», готель «Донбас Палас», Чемпіонат Європи з футболу 2012 р., компанія «Індустріальний союз Донбасу», авіакомпанія «ДонбасАеро» та інші.

Донбас Арена» — стадіон, відкритий у центрі Донецька в 2009 р. в рамках підготовки до Євро-2012. Справа: руйнування стадіону, завдані бойовими діями у 2014 р.

... Це типові проблеми індустріального регіону в країні, яка не проводить економічних реформ. Донбас продовжував жити за рахунок старої радянської промисловості, що була не реформована, не модернізована, але приватизована. І такий стан речей, звичайно, призводив до збільшення ролі угруповань, злочинних кланів, та вироблення абсолютно своєрідної ментальності [...] Було абсолютно очевидно, що така територія буде маргіналізуватися і це використовуватимуть певні групи для затвердження своєї панівної ролі. У таких індустріальних районах завжди створюється певна група осіб-«феодалів», які тримають місцеве населення не просто в покорі, а в ідеологічній покорі, і воно починає вірити в те, що саме така модель і може бути оптимальною для збереження «стабільності»

Віталій Портников, політичний оглядач

Розділ 2. Чи була війна неминучою?

Наша земля

До 2-ї половини 18 ст. території теперішніх Донецької та Луганської областей залишалися досить малозаселеними. Степи північніше Азовського моря були контактною зоною запорозьких, слобідських і донських козаків, а також тюркських кочовиків Кримського ханства. Переможні війни Російської імперії поклали край пануванню Османської імперії у Північному Причорномор'ї. Ці землі перестали бути небезпечним прикордонням і остаточно увійшли до складу Росії.

Нові колонізаційні потоки попрямували на Донбас із Криму, Балкан, Кавказу, центральних регіонів Росії та Західної Європи. Втім найбільше поселенців були українцями з сусідніх територій. Українці одразу стали домінуючим населенням регіону, що засвідчено у матеріалах ревізій податного населення 18-19 ст., а пізніше і першим загальним переписом населення Російської імперії (1897 р.). Український характер Донбасу підтверджували також етнографи 19 ст.

Оскільки в Російській імперії не існувало окремих українських адміністративних утворень (на зразок Царства Польського або Великого князівства Фінляндського), єдиним можливим критерієм визначення кордонів України були межі розселення українського народу.

Метафорично український простір визначений Павлом Чубинським у вірші (а нині державному гімні України) «Ще не вмерла Україна» (1862 р.): «від Сяну до Дону». Пропозиція річки Дон в якості східної національної межі передбачала включення в український ареал також Донбасу. Детальніші уявлення про східні українські території формували етнографічні карти 19 ст. Прагматичний підхід диктував необхідність враховувати вже наявні адміністративні межі російських губерній, в яких українці складали більшість населення.

З такою програмою український національний рух виступив після повалення монархії в Росії у лютому 1917 р. Землі сучасних Донецької та Луганської областей переважно належали до східних околиць Катеринославської і Харківської губерній. Як населені українцями, вони мали увійти до складу проектованої української автономії.

20 листопада 1917 р. Українська Центральна Рада ухвалила III Універсал, яким проголошувалася Українська Народна Республіка (УНР) у складі 9 губерній, у тому числі, Катеринославської і Харківської. У перспективі передбачалося приєднати до УНР прикордонні території, на яких українці складали більшість. Наприклад, південно-східні околиці сучасних Донецької і Луганської областей тоді перебували у складі Таганрозької округи Області Війська Донського. Згідно з переписом 1897 р., українці складали в ній 61,7% населення.

Більшовицьке керівництво Росії на чолі з Леніним фактично визнало Україну у межах III Універсалу. Однак більшовики одразу розпочали збройну боротьбу з метою захопити владу в УНР. За допомогою Червоної армії із Росії, в Україні утвердився радянський уряд. Проголошена більшовиками Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР) претендувала на ті ж самі території, що й УНР. Відтак, питання українсько-російського адміністративного кордону вирішувалося між українською та російською радянськими республіками.

Формування українсько-російського кордону на Донбасі

Ленінське керівництво у Москві не ставило під сумнів належність до УСРР частини Донбасу в межах Катеринославської та Харківської губерній. 25 лютого 1919 р. керівники радянської України та Росії підтвердили відповідну лінію проходження кордону в спільній ухвалі. Фактично і Росія, і Україна керувалися з одного центру, тому питання кордону між радянськими республіками розглядалося як технічне.

Після розгрому військ генерала Денікіна, більшовики остаточно утвердили свою владу над Донбасом. 16 квітня 1920 р. для прискорення повоєнної відбудови вони об'єднали весь промисловий регіон у рамках Донецької губернії. До її складу увійшли східні частини Катеринославської і Харківської губерній, а також та частина Донбасу, яка до революції належала Області Війська Донського. Новостворена губернія стала частиною УСРР, таким чином, межі України істотно розширилися за рахунок земель Дону. У серпні 1920 р. до Донецької губернії приєднали також територію Станиці Луганської. У таких кордонах УСРР увійшла до складу Радянського Союзу.

Разом із промисловими об'єктами, до складу УСРР потрапили території, заселені українцями ще на початку 19 ст. (наприклад, Таганрозька округа). Втім, кордон між Україною та Росією істотно відрізнявся від етнографічного. УСРР розраховувала обміняти населену росіянами східну частину Донбасу на ті частини Воронезької та Курської губерній, де українці складали більшість. Питання зміни кордону між республіками розглядалося понад рік, однак ухвалене 16 жовтня 1925 р. рішення було не на користь України. Росія повернула назад більшість територій Східного Донбасу і Таганрог, натомість взамін Україні передали тільки невеликі території Воронезької та Курської губерній. Спроби УСРР ініціювати перегляд невигідних рішень у 1926-1928 рр. успіхів не мали.

Після 1928 р. і до кінця існування Радянського Союзу міжреспубліканський українсько-російський кордон на Донбасі залишався незмінним. Внутрішні межі Донецької та Луганської областей остаточно оформилися у 1938 р.

Кордони незалежної України тотожні з адміністративними межами колишньої Української РСР. Це відповідає принципам міжнародного права і закріплене у низці багатосторонніх і міждержавних угод, серед них:

- Договір між Українською РСР та Російською РФСР (19 листопада 1990 р.);
- Договір про дружбу, співробітництво і партнерство України та Росії (31 травня 1997 р.);
- Договір про українсько-російський державний кордон (28 січня 2003 р.).

Протягом періоду незалежності України Російська Федерація офіційно не висувала територіальних претензій на український Донбас.

Іржавий пояс

Економічний розвиток Донбасу детермінований передусім покладами корисних копалин, головне з них – кам'яне вугілля. У цьому Донецький басейн схожий на інші старі промислові зони: «Іржавий пояс» у США, шахтарські регіони Великої Британії, Рурську та Саарську області Німеччини, Сілезію в Польщі, Нор-Па-де-Кале у Франції. Таким регіонам притаманні високий

рівень урбанізації, колись швидкі темпи розвитку, але зрештою – безробіття і соціальна вразливість населення як наслідок падіння ролі важкої індустрії в економіці, неспроможності конкурувати з країнами нової індустріалізації (Китаєм, Індією та ін.).

Перші вугільні шахти і металургійні заводи на Донбасі з'явилися наприкінці 18 ст. Тоді робітниками були здебільшого україномовні селяни з довколишніх поселень. Підйом вугледобувної та сталеливарної промисловості, а на їх основі машинобудівної індустрії, відбувся у 1880-1890-х рр. Потреба в робочій силі призвела до значного зростання кількості населення в регіоні. На Донбас прибувають кваліфіковані робітники з внутрішніх регіонів Росії, та й загалом - люди різних національностей, які шукали тут кращої долі. Стимулом розвитку стали іноземні інвестиції та компанії з Бельгії, Франції, Німеччини, Великої Британії. Перша назва міста Донецьк – Юзівка – походить від прізвища Джона Юза, вихідця з Уельсу, власника металургійного заводу. Донбас був одним з основних промислових центрів як Російської імперії, так і пізніше Радянського Союзу.

У радянський період сформувалися ментальні риси населення Донбасу, які зберегли своє значення і донині. Внаслідок демографічного спустошення під час Голодомору 1932-1933 рр., українське село не стало основним людським донором сусідніх промислових міст Донбасу. Цю прогалину заповнили вихідці з усього СРСР, створивши інтернаціональне, переважно російськомовне середовище агломерацій.

Радянська пропаганда культивувала героїчний образ робітничого класу. Візитівкою Донбасу 1930-х рр. були рухи передовиків виробництва, найбільш відомим серед яких став стахановський. Олексій Стаханов у 1935 р. встановив рекорд з видобутку вугілля і став «іконою» радянських шахтарів. У 1978 р. на честь Стаханова перейменували місто Кадіївка Луганської області. Ще однією героїчною легендою Донбасу була молодіжна підпільна група періоду німецької окупації Донбасу (1942-1943 рр.) під назвою «Молода гвардія». І ностальгія за колишнім визнанням, і пафос антинацистської боротьби були вдало використані вже російською пропагандою для політизації Донбасу.

Незважаючи на повсякчасне прославляння Донбасу радянською пропагандою, невирішені соціально-економічні проблеми його мешканців давали про себе знати. У 1960-х рр. (ще до польської «Солідарності») на Донбасі починаються робітничі страйки. Їх пік припадає на 1989-1990 рр. Страйкарі вимагали покращення умов життя та праці, перегляду політики керівництва підприємств. Особливі надії на вирішення соціальних проблем покладали на незалежність України. Це створило прецедент потужного політичного альянсу національно-демократичних сил та шахтарської верстви у боротьбі з комуністичним режимом.

Всупереч очікуванням, економічні проблеми незалежної України навпаки поглибилися. Зникнення єдиного промислового комплексу СРСР, який обслуговували підприємства Донбасу, та болючий перехід від планової до ринкової економіки спричинили занепад заводів і шахт. Різко зріс рівень безробіття. Соціальні негаразди поглиблювалися несприятливою криміногенною ситуацією та промисловим забрудненням довкілля. Протягом останніх років перед початком конфлікту Донецька область за сукупним рівнем людського розвитку посідала останнє місце серед усіх регіонів України. Наприкінці рейтингу знаходилася також Луганська область.

Портрет середньостатистичного жителя довоєнного Донбасу

Народився на території України

75% на території Донецької і Луганської областей

10% в інших областях України

Проживає у міському поселенні

88,7%

11,3%

Споживає на місяць

21 шт. яйця

20,1 кг молочні продукти

1,7 кг риба

1,8 кг рослинні жири

6 кг м’ясо

3,1 кг цукор

8,7 кг овочі

4 кг фрукти і горіхи

6,2 кг картопля

8,7 кг хліб

середній вік **45** років

середній вік **39** років

Немає дітей або виховує **1** дитину

1756 дошкільні навчальні заклади

1805 школи

Спостерігає процеси старіння соціуму

+24,5%

1989 – 2014

населення у віці старше 65 років

Отримує грошові надходження

з оплати праці

пенсії, стипендії, соціальні допомоги

Спостерігає міграційне скорочення

2518 осіб за рік

Помирає у віці 70 років

65 років

76 років

Найімовірніше помирає від:

64,7%

17,7%

від загального числа смертей

Витрачає переважно на продовольчі товари

50,4% продукти харчування

4,3% алкогольні напої та тютюнові вироби

2,2% культура і відпочинок

0,8% освіта

За матеріалами Державної служби статистики України

Попри все, економіка Донбасу зберігала значні обсяги виробництва. Тут видобувають вугілля антрацит, яке використовують всі теплоелектростанції країни. Коксівне вугілля йде на виплавку сталі, яка разом з продукцією сільського господарства, є основою експорту України. Власники підприємств Донбасу ставали найбагатшими людьми України, свій вплив вони конвертували у політичні проекти, на зразок Партії регіонів. Серед дискусійних залишається питання про вагомість промислових підприємств Донбасу у структурі економіки України. Загалом, теза про те, що цей регіон «більше дає ніж отримує» від центральної влади, не знаходить економічного підтвердження. Наприклад, в 2010 р. частка Донецької області у ВВП України становила 12%, а субсидії з державного бюджету в Донецьку область складали 20,9% від фінансування регіонів України.

Індустріальні потужності знаходяться в міських агломераціях. У Донецьку, зосереджено багато заводів, зокрема: 4 чорної та 1 кольорової металургії, 25 шахт, 26 машинобудівних підприємств, 8 заводів хімічної промисловості. У Маріуполі - 2 сталеливарних заводи та 19 машинобудівних. У Луганську – 9 великих промислових комплексів. Ці міста становили основу індустрії регіону. Для Донбасу характерні598 мономіста, де одне підприємство є основою міської економіки та джерелом зайнятості (наприклад, Сєверодонецьк спеціалізується на хімічній промисловості, Вугледар – на видобуванні вугілля).

Єдність і різноманіття

Останній і поки єдиний за період незалежності перепис населення України відбувся у 2001 р. Для порівняння використаємо дані останнього радянського перепису населення 1989 р. Обидва переписи засвідчують, що найчисельнішими національностями України (зокрема й у Донецькій та Луганській областях) є українці та росіяни, а найпоширенішими мовами - українська та російська.

Найчисельніші національності

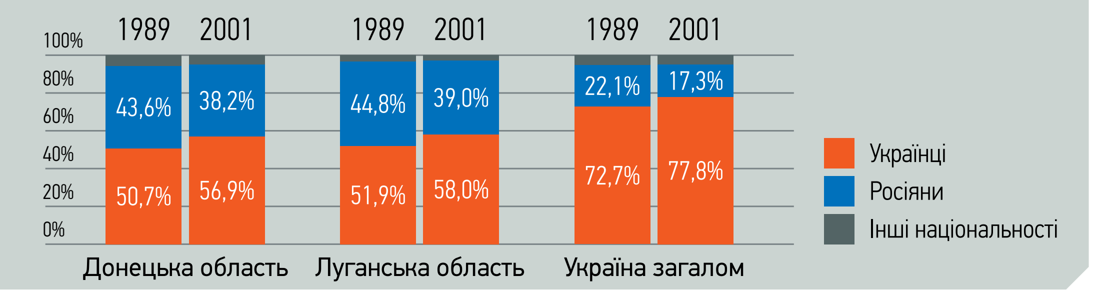

Хоча частка етнічних росіян у населенні Донецької та Луганської областей суттєво вища ніж в Україні загалом, українці тут все ж кількісно переважають. За даними перепису 2001 р., на Донбасі число росіян вище тільки у 2 районах Луганської області (Станично-Луганському та Сорокинському), а також у 7 містах обласного значення: Донецьк, Макіївка, Єнакієве (Донецька область), Сорокине / Краснодон, Довжанськ / Свердловськ, Хрустальний / Красний Луч, Кадіївка / Стаханов (Луганська область).

За період між переписами 1989 р. і 2001 р. частка українців у населенні зросла, а частка росіян - знизилася. Це стосується однаково як України загалом, так і Донецької та Луганської областей. Зменшення частки росіян деякою мірою пов'язане з їх від'їздом до Російської Федерації після 1991 р., але головно - зі зміною національної ідентичності багатьох громадян незалежної України. Разом зі СРСР зник фактор «престижної» належності до російської національності, до якої часто зараховували себе представники різних етнічних спільнот, у тому числі, українці. І навпаки - багато громадян України різного етнічного походження стали вважати себе частиною української політичної нації, і саме це значення вони вкладали у поняття «національність» під час перепису 2001 р.

Найпоширеніші мови

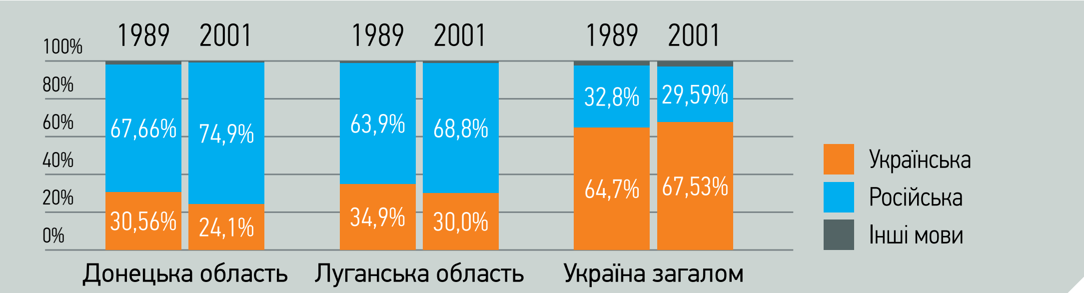

Якщо в Україні загалом найпоширенішою рідною мовою є українська, а частка громадян, які назвали українську рідною, зросла у період між переписами 1989 р. і 2001 р., то у Донецькій і Луганській областях ситуація інакша.

Для більшості населення Донбасу рідною мовою була і залишається російська. Територіально російськомовні переважають у міських агломераціях Донецької та Луганської областей. Україномовні райони знаходяться передусім на півночі та заході регіону і мають аграрний характер. Дані переписів засвідчують, що частка україномовного населення цих областей зменшилася у порівнянні з радянським періодом. Така ситуація пов'язана із занепадом сільської місцевості та урбанізацією, що супроводжувалася мовною русифікацією.

Абсолютна більшість населення Донецької і Луганської областей (як і загалом в Україні) вільно володіють українською та російською мовами.

Етнічний і мовний склад населення на Сході України за переписом 2001р.

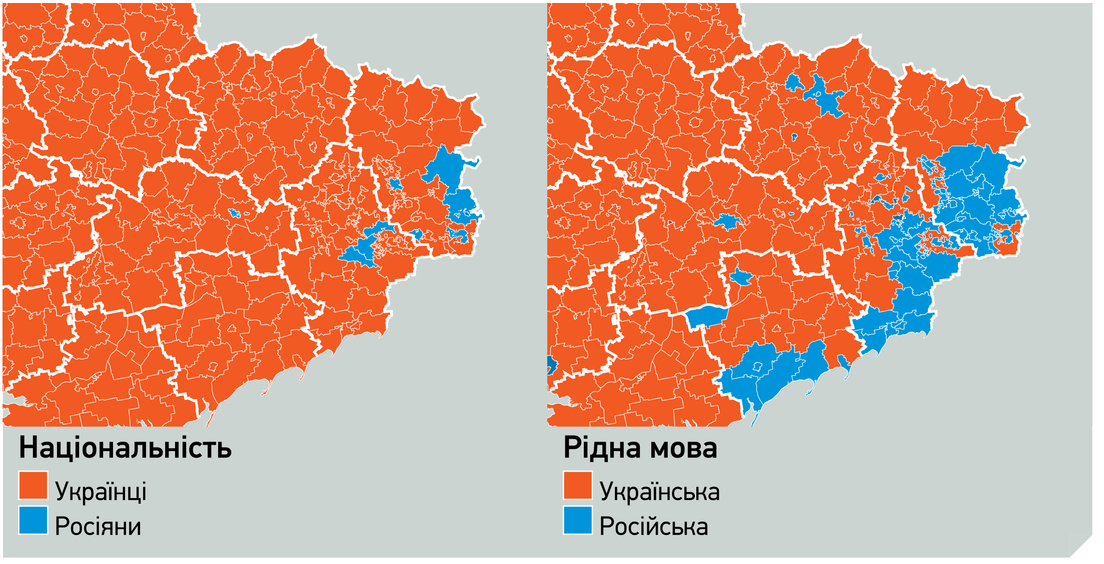

Про розподіл релігійних переконань у суспільстві до певної міри можна робити висновки на основі даних Державного комітету України у справах релігій, в яких містяться відомості про кількість зареєстрованих релігійних організацій. Станом на 2013 р. співвідношення релігійних громад в регіоні було таким:

Релігійні громади

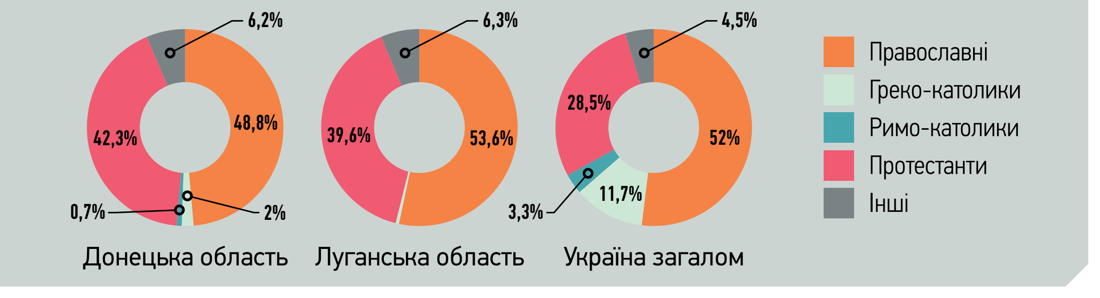

Показники співвідношення релігійних організацій регіону подібні до загальноукраїнських — переважає православна конфесія християнства.

Ані етнічний, ані мовний, ані релігійний фактори суттєво не вирізняють Донецьку чи Луганську області на фоні країни загалом. Різкої політичної диференціації суспільства на підставі культурних ознак в Україні немає. Навпаки, відчувається тенденція взаємної асиміляції та зберігається

можливість вільного вибору особою своєї етнічної, мовної та релігійної ідентичності. Отже, війна на Донбасі не є внутрішнім етнополітичним або ж релігійним конфліктом, на зразок тих, що були в Ольстері, Карабаху або в Боснії.

Право голосу

1 грудня 1991 р. було проведено Всеукраїнський референдум з питання підтримки Акту проголошення незалежності України. На загальнонаціональному рівні за незалежність проголосували 90,32% громадян. Рівень підтримки незалежності України у Донецькій та Луганській областях був приблизно однаковим і доволі високим: 83,9% та 83,86% відповідно. Протягом 1991-2015 рр. в Україні відбулося 6 президентських і 7 парламентських виборів, які забезпечили досить часту зміну політичних команд при владі на загальнонаціональному рівні.

За кількістю зареєстрованих виборців Донецька область посідає перше місце в Україні, їх тут нараховується приблизно 9%. Разом із Луганською областю, що займає 7 місце у такому рейтингу, Донбас представляє майже 14% виборців України.

За результатами президентських кампаній, ставки виборців з Донецької та Луганської областей переважно спрацьовували. Фаворити Донецької області ставали переможцями у 4 виборчих кампаніях, а Луганської – у 3. За 22 мирні роки президенти України, за яких голосували у Донецькій області, були при владі 17 років. Фаворити Луганської області займали президентську посаду 12 років. Це були президенти Леонід Кравчук, Леонід Кучма та Віктор Янукович - тобто усі, за винятком Віктора Ющенка.

Про особливу громадсько-політичну ініціативність регіону говорити складно. Зі 352 політичних партій України у густонаселених Луганській та Донецькій областях було створено тільки 12. Втім, виборці стабільно надавали перевагу не місцевим, а політичним силам загальноукраїнського масштабу, заснованим у Києві. На парламентських виборах мешканці Донецької та Луганської областей голосували переважно за Комуністичну партію України або за провладні політичні сили (наприклад, блок «За єдину Україну»). Так було до 2006 р., коли їх основним фаворитом стала Партія регіонів, що підтримувала Віктора Януковича. І партії, за яких голосували на Донбасі, і самі вихідці з цього регіону завжди були належним чином представлені в українському парламенті.

> На кінець 1980-их - початок 90-их на Донбасі досить сильним був рух шахтарів, який пізніше – в 1990-их або купили, або заборонили...
>
> Пьотр Андрусечко, журналіст

Жодна з політичних сил, що мала найбільшу підтримку виборців Донецької та Луганської областей, не позиціонувала себе як партія лише одного регіону. Жодна з місцевих партій не ставила за мету боротьбу за незалежність або за приєднання Донбасу до Росії. У мейнстрімі політичного життя України традиція сепаратизму Донбасу була відсутня.

Залежно від політичної ситуації політичні представники Донбасу намагалися або поширити власний вплив на всю країну, або ж через децентралізацію мінімізувати вплив опонентів. Лідери Партії регіонів були зацікавлені, передусім, у зростанні власного адміністративного та економічного впливу і в цьому були досить ефективні. У масштабі країни опанувати сферу культури

та ідеології їм не вдавалося. Для запобігання «ідеологічній експансії» опонентів у свої базові електоральні регіони, партія Януковича піднімала питання федералізації України, закріплення статусу регіональних мов та загалом права окремих регіонів жити «не разом, а поряд».

Партія регіонів тричі отримувала найвищі результати на парламентських виборах (2006, 2007, 2012 рр.), у 2006-2007 рр. Янукович очолював уряд, а в 2010 р. він виграв президентські вибори.

Отже, до війни Донбас весь час був активно залучений до політики загальнонаціонального рівня і мав можливість представляти свої інтереси в Києві.

Непрохана опіка

На офіційному рівні Російська Федерація ніколи не висувала територіальних претензій до України. За винятком хіба що Криму, Москву цікавили в Україні не окремі території, а можливість впливати на політику українського уряду.

Відколи у 1991 р. розпався СРСР, у Росії не втрачали надії відновити політичну єдність між більшістю колишніх радянських республік. Взірцем інтеграційних процесів був Європейський Союз. За прикладом ЄС, Москва зробила акцент на економічній інтеграції як передумові політичного формату.

Першим етапом мало стати об'єднання пострадянських країн у рамках Митного союзу Євразійського економічного союзу. Для України, яка заявляла про свої прагнення інтеграції у європейські економічні та політичні структури (ЄС і НАТО), Митний союз з Росією був менш привабливою альтернативою. Балансуючи між Сходом і Заходом, українські уряди тривалий час сповідували принцип так званої «багатовекторності» зовнішньої політики.

У 2010-2013 рр. тиск Москви на Київ посилився. У цей час президентом України був Янукович, який мав репутацію проросійського політика. Він відмовився від курсу на інтеграцію України в НАТО і сприяв посиленню російських позицій в економіці, ідеології, безпеці та інших важливих сферах. Кремль покладав великі сподівання, що саме Янукович приведе Україну до Митного союзу.

Однак Президент України мусив також рахуватися з проєвропейською внутрішньою громадською думкою та очікував на фінансову підтримку Заходу. Тому уряд парафував Угоду про Асоціацію між Україною та ЄС і готувався до її підписання у листопаді 2013 р. Врешті, під сильним тиском Москви, Янукович відмовився від підписання Угоди про Асоціацію. Цим він спровокував проти себе народні протести, відомі як Революція Гідності, Євромайдан. Коли стало зрозуміло, що Янукович не втримається при владі та не приведе Україну до Митного союзу, Москва розпочала військову агресію проти України.

Привид проросійського сепаратизму в Україні виникав щоразу, коли Москва відчувала невпевненість у своїх позиціях у Києві. Фактично це був інструмент шантажу української влади, щоб втримати її у сфері російського впливу. Тривалий час Москва вимагала федералізації України для того, щоб отримати змогу посилити свої позиції у периферійних регіонах. Автономні периферійні регіони, на чолі з проросійськими політиками, могли б:

- завадити консолідації українського суспільства;
- заблокувати невигідні для Москви рішення Києва;
- підготувати плацдарм для для російської експансії.

Розгойдування Москвою відцентрових тенденцій в Україні тривало роками. Значна увага приділялася саме Донбасу. Над цим працювали урядові та неурядові організації РФ, їх філіали в Україні, а також проросійські організації України - регіоналістського, лівого та православного спрямування. Російські інтереси в Україні реалізовували Інститут країн СНД (та його філіали в Україні), Координаційна рада організацій російських співвітчизників (та її філіали в Україні), Всеукраїнський громадський рух «Український вибір», політична партія «Російський блок» та інші організації.

> На історичному факультеті Донецького університету був гурток, котрим опікувався сам Олександр Дугін. Він щороку влаштовував табори, ідейно підковував ніжну аспірантську юнь і прищеплював їй ідеї неоєвразійства...
>
> Тарас Шумейко, журналіст

Паралельно розвивалося кілька концепцій відчуження Донбасу від Києва.

«Південний Схід»

Перспективним полем для активації федералістського порядку денного російські політтехнологи вважали Крим та 8 областей на Півдні та Сході України: Одеську, Миколаївську, Херсонську, Дніпропетровську, Запорізьку, Харківську, Донецьку та Луганську.

Під час президентських виборів 2004 р. штаб проросійського кандидата Януковича переконував своїх прихильників, ніби команда опонента (Ющенка) зі зневагою ставиться до південних і східних регіонів України, вважає їх гіршим «сортом», у порівнянні зі центральними та західними регіонами. Хоча Янукович програв ті вибори, південно-східні регіони надовго стали базовим електоральним полем його та Партії регіонів. Протиставлення різних частин України досягло апогею 28 грудня 2004 р. на з'їзді депутатів всіх рівнів у Сєвєродонецьку (Луганська область). Тоді прихильники Януковича вдалися до спроби проголосити «Південно-Східну Автономну Українську Республіку».

Плакат «Три сорти українців» — елемент інформаційної кампанії штабу Віктора Януковича під час президентських виборів 2004 р. На карті мешканці Західної України віднесені до І сорту, натомість жителі південних і східних областей - до III сорту, гіршого. Таке бачення України приписувалося конкуренту Януковича – Віктору Ющенку. Фейк про «три сорти» не був належно спростований і укорінився у свідомості багатьох жителів Донбасу.

> Спершу цей рух «за Росію» розгойдували місцеві олігархи, щоб утримати свої активи на Донбасі...
>
> Тарас Шумейко, журналіст

Кремлівські політтехнологи активно поширювали тезу про національну і цивілізаційну своєрідність південно-східних регіонів. При цьому пропаганда вдавалася до фальсифікації фактів про їх національний характер та про історію перебування у складі України. Москва заявляла про готовність відстоювати інтереси населення цих територій перед Києвом.

«Донецька республіка»

Для обґрунтування політичної суб'єктності Донбасу дошукувалися історичні та економічні аргументи. У якості історичної традиції пропонувалося короткотривале (зима - весна 1918 р.) політичне утворення більшовиків - «Донецько-Криворізька республіка» (ДКР). Статус і значення цього утворення всіляко перебільшувалося. ДКР протиставлялося реальним республікам свого часу: УНР і УСРР. У 2011 р. директор Українського філіалу Інституту країн СНД Володимир Корнілов видав книгу «Донецько-Криворізька республіка: розстріляна мрія», в якій обґрунтовував тезу, ніби Донбас не вважався частиною України, а входив до складу ДКР. Твір Корнілова з розмахом презентувався в Україні.

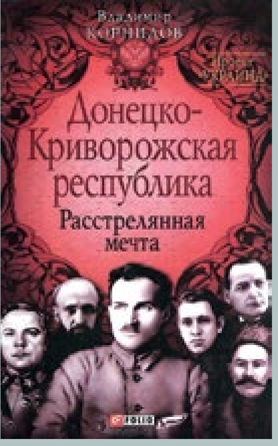

Обкладинка книги директора Українського філіалу Інституту країн СНД Володимира Корнілова «Донецько-Криворізька республіка: розстріляна мрія». У своїй книзі автор пропагує власні традиції державотворення на Донбасі, протиставляючи цей регіон Україні.

Економічний аргумент коротко був сформульований так: «Донбас годує Україну». «Несправедливість», нібито полягала у тому, що зовнішньополітичний та ідеологічний порядок денний формують «дотаційні регіони», а Донбас позбавлений політичних прав.

До 2013 р. Кремль активно підтримував діяльність проросійських організацій в Донецькій та Луганській областях, серед них: «Донецька республіка», «Донбас за Євразійський союз», «Єдиний Донбас» та інші. Пропаганда цих організацій стверджувала, що економіці Донбасу вигідна інтеграція України до Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану, а не підписання Угоди про Асоціацію з ЄС.

«Новоросія»

Концепція Новоросії підводила історичну традицію під федеративні та сепаратистські проекти для південно-східних областей України. У 18 ст. в Російській імперії була створена Новоросійська губернія. Її межі постійно змінювалися, але ніколи не були тотожними з проектом сучасної сепаратистської «Новоросії». Наприклад, історичною Новоросією ніколи не вважався Харків та північні райони Луганської області (Слобожанщина). З іншого боку, до історичної Новоросії зараховували, наприклад, Крим і Таганрог.

Прихильники «відродження Новоросії» як особливого, відмінного від України, культурного і політичного простору з'явилися вже на початку 1990-х рр., але до 2014 р. це середовище залишалося маргінальним. Аргументація полягала у тому, що колонізація степових територій, створення і розвиток міст – це цілковита заслуга Російської імперії. Отже, «по праву» Новоросія нібито має належати Росії, а не Україні.

Межі Новоросії: історичної та путінської.

> Конфлікт не має в собі внутрішньої основи, це окупована територія. Якщо б російська армія прийшла в інший регіон України, вона також знайшла б собі якихось прихильників, скажімо, в Харкові чи в Одесі, і ми тоді б теж шукали особливості цього явища. Звичайно, на Донбасі це було легше зробити з цілої низки причин: там більше людей з «радянським способом мислення». Проте в Харкові було набагато більше кремлівської агентури, тому що центр російської дестабілізації в Україні знаходився саме в Харкові.
>
> Віталій Портников, журналіст

Імпульс політичному проекту дав Путін, який на щорічній прес-конференції 17 квітня 2014 р. заявив, нібито Харків, Донецьк, Луганськ, Херсон, Миколаїв та Одеса – це Новоросія, яка ніколи не належала Україні. Зі слів російського президента, Новоросію до складу України неправомірно включили більшовики. Навесні 2014 р. була сформульована концепція конфедерації «Новоросія». Вона мала включати в себе 8 так званих «народних республік», створених на основі південних і східних областей України. Фактично ж виникли тільки Донецька і Луганська «народні республіки» в окремих районах відповідних областей.

Бойовики загону Гіркіна біля будівлі міської ради Слов'янська, 16 квітня 2014 р. Фото Тараса Шумейка. Захоплення бойовиками Гіркіна Слов'янська та інших міст на півночі Донецької області стало приводом для початку Антитерористичної операції на Сході України (АТО).

Розділ 3. Хроніки війни

Збройна агресія Росії проти України розпочалася 20 лютого 2014 р., коли російські військові підрозділи почали передислокації в районі Керченської протоки і в Криму з порушенням правил, передбачених українсько-російськими угодами про базування Чорноморського флоту Росії на території України. Ця дата визнається стартом протистояння як українською, так і російською стороною. Вона зазначена на російській відомчій медалі «За повернення Криму», затвердженій 21 березня 2014 р. Верховна Рада України визнала 20.02.2014 днем початку російської агресії у заяві від 21 квітня 2015 р. та у Законі від 15 вересня 2015 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації».

У лютому-березні 2014 р. основним театром конфлікту був Крим. Росія досить успішно комбінувала дії парамілітарних та регулярних військових формувань. З квітня центр протистояння переноситься до Донецької і Луганської областей. На материковій Україні російська тактика вже не була такою успішною. Перша фаза війни тривала до вересня 2014 р. і завершилася підписанням «Мінського протоколу» (Мінськ-1). Найбільш інтенсивні бої за час конфлікту відбувалися протягом липня-серпня 2014 р. Друга фаза припала на грудень 2014 - лютий 2015 р., поки не почав діяти «Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод» (Мінськ-2). З того часу протистояння набуло характеру обмеженого позиційного конфлікту.

Кінець лютого 2014

Після масових розстрілів учасників протестів на Майдані президент Янукович залишає столицю і тікає до Харкова. 22 лютого тут відбувається з'їзд депутатів південно-східних областей України та Криму. Ситуація нагадує з'їзд депутатів у Сєвєродонецьку 28 грудня 2004 р. Як і в 2004 р., плани організації альтернативного центру влади у Харкові зазнають фіаско. Янукович не з'являється на з'їзді, а організатори заходу невдовзі тікають до Росії. У Києві Верховна Рада відсторонює Януковича та його оточення від влади.

Державний апарат України ще не оговтався від революційних потрясінь. У Харкові, Донецьку, Сімферополі, Одесі та інших великих містах співіснують табори організованих прихильників нової

влади (учасників революції) та «антимайдани», що виступали на підтримку режиму Януковича. Саме громадські активісти обох таборів контролюють ситуацію і перебирають на себе функції паралізованого державного апарату.

У цей час Росія завершує підготовку до вторгнення в Україну. Перебування у Севастополі та деяких інших місцях Криму Чорноморського флоту РФ полегшило завдання з прихованого насичення українського півострова російськими військами. Були завербовані й отримали інструкції окремі представники місцевих органів влади. До гібридних російських сил приєдналися місцеві учасники «антимайдану», бійці спецпідрозділу «Беркут», які протистояли революції в Києві, бойовики парамілітарних козачих організацій, що прибули з Росії.

23 лютого у Севастополі відбувся так званий «мітинг народної волі», під час якого місцеві проросійські активісти оголосили, що не визнають нової влади у Києві і закликали Росію втрутитися у ситуацію. На місці натовп обирає «народного мера» - бізнесмена, громадянина РФ Олексія Чалого. Тактика захоплення влади, відпрацьована у Севастополі, пізніше буде застосована у материкових містах Півдня і Сходу України. В ніч на 24 лютого Янукович разом з найближчим оточенням залишає Україну на військовому кораблі Чорноморського флоту Росії.

Вранці 27 лютого російські солдати у формі без знаків розрізнення захопили центральні органи влади Автономної Республіки Крим у Сімферополі. У наступні дні з військових містечок Чорноморського флоту Росії по Криму роз'їхалися мобільні групи російської армії. Діючи у тісній взаємодії, парамілітарні загони та російські військові без знаків розрізнення захопили ключові об'єкти й мережу комунікацій. Українські військові забарикадувалися у своїх військових частинах та намагалися чинити пасивний опір. В умовах політичної невизначеності, ніхто з командирів не взяв на себе відповідальності застосувати зброю.

Активізацію антиурядових сил у регіонах Півдня та Сходу України російські пропагандисти назвали «російською весною». Це гасло об'єднувало дії проросійських активістів як на материковій частині України, так і в Криму.

Березень 2014

Протягом місяця всі військові частини та кораблі, включно зі штабом ВМС України у Севастополі, були захоплені гібридними військами. У Криму провели фейковий референдум про статус півострова. Російське керівництво підписало угоду зі самопроголошеними керівниками Криму про «входження» півострова до складу Росії. Відповідний закон президент РФ Путін підписав 21 березня – ще до завершення операції зі захоплення Криму. Останнім серед українських військових здався екіпаж тральщика «Черкаси» – 25 березня.

Поки тривала окупація Криму, в кількох містах Сходу і Півдня України були здійснені перші спроби захоплення органів влади. Із Придністров'я, Бєлгородської і Ростовської областей Росії до охоплених мітингами сусідніх міст України автобусами завозилися політичні «туристи». У Донецьку, Луганську, Харкові, Одесі учасники проросійських мітингів тимчасово захопили обласні державні адміністрації та вивісили на них російські прапори. За прикладом Севастополя, учасники заворушень обрали «народних губернаторів» областей і «народних мерів» міст. Спікери протесту вимагали федералізації України та державного статусу російської мови. Вони

також виступали із заявами про невизнання нової влади в Києві та зверталися за підтримкою до керівництва Росії.

Закріпити свої успіхи на материковій Україні учасники проросійських акцій у березні 2014 р. не змогли. На заваді цьому стали активісти Майдану та лояльні уряду правоохоронні органи. Протистояння між вуличними активістами часом перетворювалося на криваві бійки. Частина учасників і лідерів, зокрема, «народні губернатори» Губарєв та Харитонов, були заарештовані.

Поступово влада почала опановувати ситуацію в країні. 13 березня внутрішні війська були перетворені у Національну гвардію. На хвилі патріотичного підйому туди почали записуватися учасники революції.

Російські військовослужбовці блокують 36 окрему бригаду берегової оборони ВМС України, Крим, с. Перевальне, 2 березня 2014 р. Фото Тараса Шумейка

Квітень 2014

До материкових міст Півдня і Сходу України стали перекидати бойовиків, які допомагали Росії захоплювати Крим. Активізація проросійських сил припала на 6-7 квітня. Після бійки з міліцією мітингувальники захопили Донецьку і Харківську обласні адміністрації та проголосили «Донецьку народну республіку» («ДНР») та «Харківську народну республіку» («ХНР»). У Луганську натовп захопив обласне управління СБУ з арсеналом стрілецької зброї. Від імені «об'єднаного штабу армії Південного Сходу» лідери луганських бойовиків поширили в Інтернеті ультиматум владі.

Бойовики із загону Ігоря Гіркіна на захопленій БМД-2 у центрі Слов'янська. На передньому плані бойовик з позивним «Балу», який прибув з Криму. 16 квітня 2014 р. Фото Тараса Шумейка

> У Слов'янську був дуже цікавий момент, коли ми приїхали з журналістами з інших польських телекомпаній. До нас підійшов тодішній командир цих всіх бойовиків, не Гіркін, якийсь нижчий рангом, і ми його питаємо: «Хто ви такі?». А він тоді каже: «Ми – ополченці Донбасу». Я одразу підбіг до старшого бойовика і питаю: «Вибачте ви тут всі місцеві?» Мені відповіли: «Ні, ми всі приїхали з Криму». Це був прямий доказ, звідки вони взялися. Хоча в мене й не було жодних сумнів, хто ці люди.
>
> Пьотр Андрусечко, журналіст

Виправити і стабілізувати ситуацію українській владі вдалося скрізь, крім Донецької та Луганської областей. Міліція запобігла захопленню натовпом Миколаївської обласної адміністрації. Приміщення Харківської обласної адміністрації звільнив спецназ Міністерства внутрішніх справ. Лідери «ХНР» та інші активні сепаратисти були заарештовані, окремі - втекли до Росії,

Придністров'я чи окупованого Криму. Тим часом, у Донецьку ватажки «ДНР» оголосили про створення «озброєних загонів самооборони».

Вимоги бойовиків на Донбасі були плутаними. Одночасно лунали заклики до федералізації України, незалежності Донбасу чи до приєднання цього регіону до Росії. Очевидно, Пушилін, Болотов та інші лідери бойовиків не бажали брати на себе відповідальності. Вони затягували час і чекали реалізації Москвою «кримського сценарію» на Донбасі.

> ...у квітні 2014 ми були в Слов'янську... Виглядало все якоюсь утопією: люди зі значками ударника соціалістичної праці протестують проти київської хунти. Підтримка населення тоді ще була невпевненою. Згодом з індиферентної маси більшість стала на бік сепаратистів. Місцевий наратив поступово переконав їх...
>
> Тарас Шумейко, журналіст

12 квітня 2014 р. органи влади міста Слов'янськ Донецької області були захоплені озброєним і добре екіпірованим загоном під керівництвом Ігоря Гіркіна («Ігоря Стрєлкова»), що прибув з Росії. Бойовики захопили також низку населених пунктів на півночі Донецької області: Лиман / Червоний Лиман, Святогірськ, Краматорськ, Дружківку. Це дало старт захопленню деяких інших міст області. Бойовики Гіркіна вступили у бойове зіткнення зі спостережною групою СБУ під Слов'янськом, в результаті чого загинув капітан Геннадій Біліченко.

14 квітня виконувач обов'язків Президента України Олександр Турчинов підписав Указ, яким вводив в дію рішення Ради національної безпеки та оборони про початок Антитерористичної операції (АТО) на Сході України. Згодом територія проведення АТО була розділена на сектори: «А» (північ Луганської області), «С» (північ Донецької області), «В» (захід Донецької області), «М» (території, прилеглі до Маріуполя) і «Д» (вздовж кордону з Росією).

Найближчим до зони конфлікту боєздатним формуванням Збройних Сил України була 25 окрема повітрянодесантна бригада в Дніпропетровській області. Її підрозділи першими перекинули до Краматорського аеропорту. Пізніше тут опинилися підрозділи інших бригад Збройних Сил та Національної гвардії. Перебуваючи у Слов'янську Гіркін перебрав на себе роль командувача всіма загонами «ДНР». Вони називали себе «Народним ополченням Донбасу».

У квітні бойові дії тривали переважно проти загону Гіркіна на півночі Донецької області. Бойовики широко використовували проти української армії тактику живого щита з місцевих мешканців. Збройні сутички також відбувалися у Маріуполі. Два штурми Слов'янська силами АТО, проведені 13 і 24 квітня, не принесли очікуваних результатів. Тим часом, з бойовиками «ДНР» у Донецьку і «ЛНР» у Луганську влада продовжувала вести переговори.

Підбурене бойовиками Гіркіна місцеве населення блокує шлях проходження колони української бронетехніки. Передмістя Слов'янська, квітень 2014 р. Фото Тараса Шумейка

27 квітня луганські сепаратисти проголосили т.зв. «Луганську народну республіку» («ЛНР»). До кінця місяця їм вдалося опанувати весь Луганськ та деякі міста області, зокрема Алчевськ, Станицю Луганську, Довжанськ / Свердловськ, Хрустальний / Красний Луч. Озброєні загони бойовиків «ЛНР» діяли під назвою «Об'єднана армія Південного Сходу».

Травень 2014

Початок травня відзначився кривавими подіями в Одесі. 2 травня в результаті спровокованих зіткнень між проросійськими сепаратистами і прихильниками єдності України загинуло кілька десятків людей. Більшість з них були проросійськими активістами, які згоріли в будинку профспілок. З того часу відкрита активність проросійських сил у містах Півдня та Сходу України різко пішла на спад. Однак події в Одесі стали пропагандистським символом для мобілізації антиукраїнських сил на участь у збройному конфлікті на Донбасі.

На початку місяця тривали бої в Краматорській агломерації проти загону Гіркіна. Українська армія зайняла стратегічну висоту Карачун між Слов'янськом і Краматорськом. Сили АТО почали застосовувати вертолітну авіацію, однак майже одразу зазнали втрат від застосування бойовиками ПЗРК. Всього протягом травня Збройні Сили України втратили 3 вертольоти. Озброєні бойовики змогли закріпитися у Маріуполі та низці інших міст Донецької і Луганської областей.

Проблеми з підготовкою, оснащенням та мотивацією професійної армії України компенсувалися загальним піднесенням українського суспільства. Були створені добровольчі батальйони: «Дніпро», «Донбас», «Айдар», «Азов» та інші. Вони прийшли на допомогу армії та Національній гвардії.

> ...Олексій Мозговий у травні 2014 року довірчо повідомив нам, журналістам БіБіСі, що його загін «Призрак» озброїла Ліберально-демократична партія Володимира Жириновського...
>
> Тарас Шумейко, журналіст

Водночас у регіоні розгорталися нові бойові формування антиурядових сил. У Донецькій області з'явився батальйон «Восток», у Луганській — «Козача національна гвардія Всевеликого Війська Донського», батальйон «Призрак», батальйон «Заря».

Через кордон з Росії починають перекидатися невеликі групи спецназу, вантажівки з озброєнням. На цей час припадають перші зіткнення на прикордонних заставах. У травневих боях на Донбасі були помічені військовослужбовці Росії, зокрема з Чеченської Республіки.

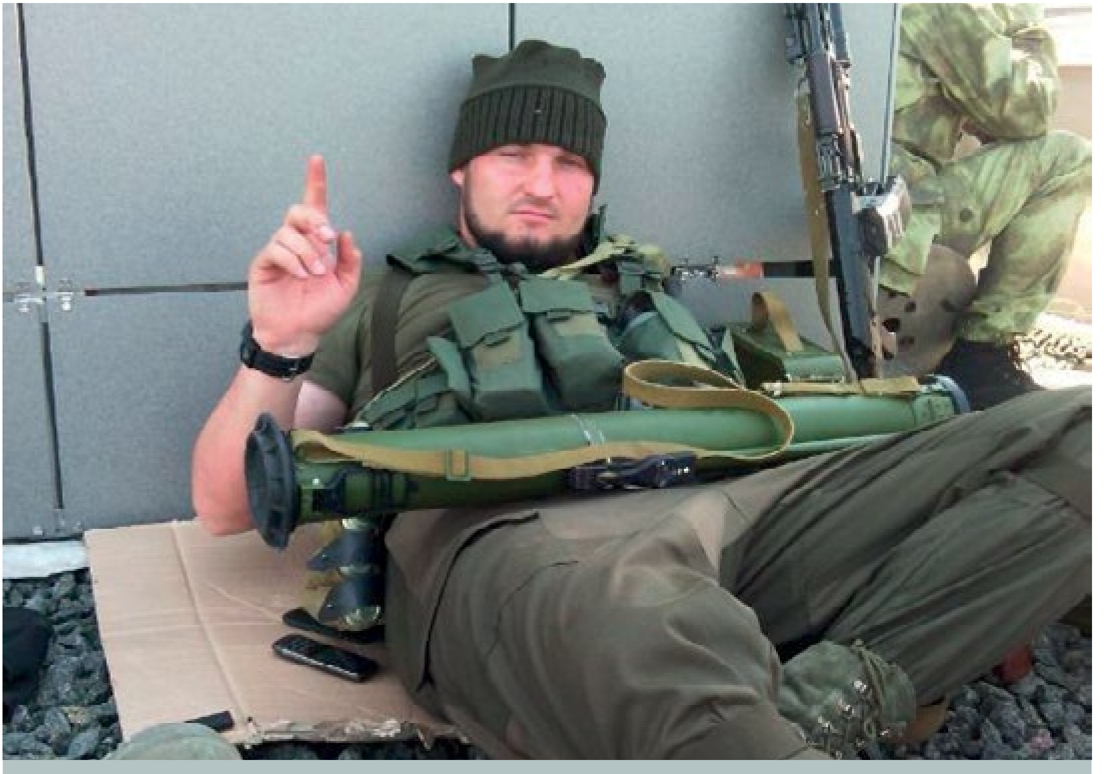

Боєць спецназу МВС Чеченської Республіки РФ на даху Донецького аеропорту, 26 травня 2014 р. Фото з телефону загиблого у той день бойовика.

11 травня 2014 р. емісари бойовиків організували у різних населених пунктах так званий «референдум» за незалежність «ДНР» і «ЛНР». Пасивна роль органів влади та правоохоронців на місцях сприяла територіальній експансії бойовиків, які прагнули встановити контроль над всіма районами Донецької і Луганської областей.

Розгортається боротьба за комунікації. У населених пунктах і на трасах з'являються блокпости обох сторін конфлікту. Обмін інформацією серед антиурядових сил відбувається через Інтернет-телефонію «Zello». Бойовики прагнуть встановити контроль над трасою Н20, яка сполучає Слов'янськ, Донецьк і Маріуполь. Один з боїв відбувається під Волновахою на ділянці траси між Маріуполем і Донецьком. Вздовж траси М03 бойовики проникають до Харківської області та атакують Ізюм. У засідку бойовиків на трасі М04 під Карлівкою (під'їзди до Донецька) потрапляє добровольчий батальйон «Донбас».

Бої розпочинаються і в Луганській області. Просуваючись на північ, бойовики захопили Сєвєродонецьк, Лисичанськ і Рубіжне. Трасою Н21 вони зробили наліт на Новоайдар. Опанувати північ Луганської та захід Донецької областей їм не вдається.

24 травня ватажки «ДНР» і «ЛНР» проголосили об'єднання у т.зв. конфедеративний союз народних республік «Новоросія». Це було заявкою територіальних претензій на інші області Півдня і Сходу України. Наступного дня відбулися вибори Президента України. Виборчі дільниці відкрилися і на контрольованій частині Донбасу - на заході та півдні Донецької області, а також на півночі Луганської.

26 травня сили АТО вибили бойовиків батальйону «Восток» і російських найманців з Донецького аеропорту. У бою проти бойовиків була застосована авіація. Наприкінці місяця українські військові вперше збили над зоною АТО (неподалік Донецька) російський безпілотник.

Червень 2014

Протягом червня відбувалося нарощування сил сторін і закріплення їх на місцевості. Українська армія звільнила Лиман / Красний Лиман, Маріуполь, Щастя, а також докладала зусиль для щільнішої блокади Слов'янська. Сили АТО закріпилися в Донецькому та Луганському аеропортах.

Командування АТО продовжувало застосовувати авіацію, однак зазнавало втрат. Під Слов'янськом бойовики збили вертоліт і розвідувальний літак Ан-30Б, а 14 червня, при заході на посадку в аеропорту Луганська, був збитий військово-транспортний літак Іл-76, у якому загинуло 49 українських військовослужбовців.

Бойовики «ДНР» закріпилися в агломерації на Донецькому кряжі. Під їх контроль перейшли міста Чистякове / Торез і Шахтарськ на трасі Н21. Після визволення Маріуполя сили АТО продовжили наступ вздовж лінії державного кордону з наміром перекрити канали зв'язків бойовиків з РФ. Це завдання було покладене на сектор «Д». Активізувалися бої на прикордонних заставах: Дякове, Маринівка, Вознесенівка / Червонопартизанськ.

Тим часом, через Ізварине до України масово перекидаються вантажівки та бронетехніка з Росії. 13 червня неподалік Добропілля сили АТО захоплюють РСЗВ «Град», у якому містяться документи, що вказують на приналежність до 18-ї гвардійської мотострілецької бригади 58-ї армії Росії.

БМ-21 «Град» 18-ї гвардійської мотострілецької бригади 58 армії Росії, захоплений силами АТО під Добропіллям (Донецька область) 13 червня 2014 р.

Протягом 20-30 червня тривало перемир'я, під час якого сторони продовжили нарощування сил. У Донецьку бойовики створюють батальйони «Оплот» і «Кальміус». В антиурядових сил з'являються танки і великокаліберна артилерія. Раз у раз бойовики порушують режим припинення вогню.

Липень 2014

На початку липня активізувалися бої на півночі Донецької області. 5 липня угруповання Гіркіна залишає Слов'янськ, Краматорськ, Дружківку, Костянтинівку, Бахмут / Артемівськ та відступає у Донецьк. Сюди зміщується епіцентр боїв у Донецькій області. На підступах до міста бойовики обладнують потужний укріплений район.

Тривають затяжні бої у секторі «Д». Атаками з міст Донецького кряжу бойовики намагаються забезпечити собі вихід до державного кордону з Росією в районі Маринівки та Ізвариного. Сили АТО опинилися затисненими у вузькому коридорі між укріпленнями бойовиків у містах Донецького кряжу і державним кордоном.

11 липня 2014 р. реактивна артилерія з території РФ завдала удару по табору сил АТО під Зеленопіллям, внаслідок якого загинули 36 військовослужбовців. З того часу обстріли української території з Росії велися регулярно. За підтримки російської артилерії, бойовики «ДНР» з району Чистяково / Торез завдають удару в напрямку державного кордону біля Маринівки та відрізають частину сил сектору «Д» на схід від Степанівки.

Бойовики «ДНР» позують на фоні уламків літака рейсу МН17. Кінець 2014 р. Фото з соцмережі.

Продовжуються бої в районі Донецького й Луганського аеропортів, підконтрольних силам АТО, а також на підступах до обласних центрів. Українська армія практично оточила Горлівку та намагається перекрити сполучення Луганська з Ізвариним і Алчевськом. Авіація та артилерія завдають великих втрат бойовикам та військовим колонам, що прямують з РФ по трасі М04. Водночас авіація продовжує зазнавати втрат. Протягом липня були збиті 4 військові літаки України, при чому 2 з яких — ракетами класу «повітря-повітря» з території Росії.

17 липня бойовики збили під Грабовим літак Boeing 777 малайзійських авіаліній, що виконував пасажирський рейс МН17. В авіакатастрофі загинули 298 осіб. Напередодні сайти бойовиків повідомили про наявність у них ЗРК «Бук».

20-24 липня українська армія вибиває антиурядові сили з міст Лисичансько-Сєвєродонецької агломерації Луганської області. Бойовики відходять у район Кадіївки / Стаханова. Надалі облога та штурми українською армією великих міст не дають результатів. Штаб АТО обирає тактику розчленування суцільної зони контролю бойовиків та ізоляції окремих її частин. З півночі підрозділи сектору «С» розгортають наступ на Дебальцеве з метою перекрити траси М03, М04, Н21, і таким чином, відрізати угруповання «ДНР» від «ЛНР».

Після успішного взяття Дебальцева 29 липня запеклі бої розгортаються за Шахтарськ, через який проходить основний шлях сполучення Донецька з бойовиками «ЛНР» – траса Н21. Рейдова

група 95 бригади вийшла до північних околиць Шахтарська і продовжила рух до Маринівки та висоти Савур-Могила. Її завданням було розблокувати сили сектору «Д», які опинилися в так званому «Південному котлі» і потерпали від постійних артилерійських обстрілів з території Росії.

Наприкінці липня було неодноразово зафіксоване перекидання на Донбас регулярних військ Росії із бронетехнікою.

Серпень 2014

На початку серпня стало зрозуміло, що сили сектору «Д» не втримають свої позиції вздовж кордону. 7 серпня вони з боєм прорвалися з «Південного котла» на захід. Крім того, українська армія не змогла закріпитися у Шахтарську і перекрити сполучення трасою Н21.

Тактику бойових дій сил АТО було змінено. Замість широкого охоплення вздовж кордону, українська армія розпочала наступ на укріплені міста вздовж Донецького кряжу – від Іловайська до Хрустального / Красного Луча. Силам АТО вдалося взяти під контроль Іловайськ та Міусинськ. Передбачалося, що наступ з Міусинська на Хрустальний / Красний Луч допоможе перерізати трасу Н21 і вийти на з'єднання з силами АТО в районі Лутугиного та Луганського аеропорту. Після низки невдалих спроб штурму, сили АТО зуміли зайняти і втримати стратегічну висоту - Савур-Могилу. У секторі «А» бої велися за контроль над трасою М04 на ділянці від державного кордону до Луганська. У серпні українська сторона так само активно застосовувала бойову авіацію та мала втрати: 4 літаки і 2 вертольоти.

3 серпня 2014 р. Прикордонний пункт пропуску «Довжанський» в Луганській області після обстрілу важким озброєнням з території РФ. Фото надане полковником прикордонної служби України Олександром Демченком.

Тим часом, угруповання бойовиків у містах Донецького кряжу були серйозно посилені підкріпленнями з Росії. У цей час Москва спланувала спільну операцію російської армії та бойовиків, мета якої полягала в оточенні й розгромі сил АТО. Відбулися зміни у керівництві «ДНР» і «ЛНР». З Донецька до Росії відкликали Гіркіна та Бородая, а на перший план висунули Захарченка. У Луганську Болотова замінили на Плотницького. 15 серпня під час засідання так званої Ради Міністрів «ДНР» Захарченко заявив про введення в бій резервів армії «Новоросії» у вигляді 30 танків, 120 бронемашин та 1200 одиниць особового складу, які проходили протягом 4 місяців підготовку на території РФ.

Через кордон, залишений українською армією і прикордонниками, в Україну почали заходити колони російських військ. У боях, що тривали протягом 20-тих чисел серпня, у полон сил АТО потрапило близько двох десятків кадрових військовослужбовців ЗС РФ. Прикриттям для насичення Донбасу російськими військами, озброєнням і боєприпасами став перший так званий «гуманітарний конвой».

Накопичивши значні сили, 24 серпня російські гібридні війська перейшли в контрнаступ. Ударами на Амвросіївку та Старобешеве російські війська оточили сили АТО під Савур-Могилою та Іловайськом. Сектор «Д», фактично розгромлений, припинив існування. На півдні Донецької області російські війська захопили Новоазовськ і наблизилися до Маріуполя. Командування оточених під Іловайськом українських військ домовилося з росіянами про мирний вихід на свої позиції двома колонами за визначеними маршрутами. 29 серпня російські війська порушили домовленість і розстріляли ці колони під час виходу з оточення. Під Іловайськом українські сили зазнали найбільших втрат за весь час проведення АТО.

Початок вересня 2014

На початку вересня командування АТО мало рахуватися з фактом прямого вторгнення російських військ на Донбас. Українські підрозділи, які утримували Лутугине і Луганський аеропорт, відступили на північ до Щастя. Основні бої розгорнулися між Донецьком і Азовським морем. 2-5 вересня 95 і 79 аеромобільні бригади провели рейди в напрямку Бойківського / Тельманового і Кальміуського / Комсомольського, завдаючи істотних втрат російським військам і бойовикам.

5 вересня на автотрасі Н21 під Веселою Горою (між Луганськом і Щастям) у засідку потрапила рота батальйону «Айдар». У бою загинуло кілька десятків українських вояків. Того ж дня було підписано «Мінський протокол» про припинення вогню (Мінськ-1).

Вересень 2014 – лютий 2015

Протягом осені 2014 р. стабілізувалася лінія зіткнення сил бойовиків та української армії. Випадки порушення режиму припинення вогню відбуваються часто, але масштабні наступальні дії сторін припинилися.

У цей період найбільш очікуваним сценарієм продовження війни вважався наступ бойовиків і російської армії на Маріуполь з подальшим просуванням вздовж траси М14 і встановленням сухопутного сполучення РФ з окупованим Кримом. Такий варіант розвитку подій активно обговорювався обома сторонами конфлікту.

Офіцери 15-ої Окремої мотострілецької бригади миротворчих сил Росії (в/ч 90600) фотографуються на фоні демонтованого знаку «Державний кордон України. В'їзд, прохід заборонено», вересень 2014 р.
https://goo.gl/JMNM54

Відновлення активних бойових дій розпочалося наприкінці листопада. Бойовики «ДНР» за підтримки регулярних військ Росії атакували сили АТО в Донецькому аеропорту. По всій лінії зіткнення відновилися сильні артилерійські обстріли. 13 січня бойовики обстріляли блокпост української армії на трасі Н20 під Волновахою, внаслідок чого влучили у рейсовий автобус (загинуло 12 цивільних осіб, 18 отримали поранення). Бої за Донецький аеропорт тривали до 21 січня і завершилися виводом українських військ з об'єкту.

Разом зі завершенням боїв за Донецький аеропорт, розпочалися масштабні наступальні дії бойовиків за підтримки регулярних військ РФ на Дебальцівський виступ. 24 січня артилерія «ДНР» завдала удару по житлових кварталах Маріуполя (загинуло близько 30 людей, більше сотні поранені). Ватажок «ДНР» Захарченко оголосив про початок наступу на Маріуполь.

Російські офіцери планували оточити й знищити сили АТО під Дебальцевим. 10 лютого для відтягування ворожих військ з Дебальцівського виступу підрозділи сектору «М» атакували в напрямку Новоазовська. Український наступ зупинився біля населеного пункту Широкине.

12 лютого підписано «Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод» (Мінськ-2), який передбачав негайне припинення вогню та план політичного врегулювання конфлікту. Однак Мінськ-2 не зупинив російський наступ. Бойові дії в секторі «С» завершилися тільки 18 лютого 2015 р. після виходу сил АТО з Дебальцева та закріплення їх на так званій «Світлодарській дузі».

Від лютого 2015 і дотепер

У зазначений період, за активної участі російських кураторів, була проведена реорганізація розрізнених збройних формувань бойовиків. На їх базі створено 1-й армійський корпус «ДНР» та 2-ий армійський корпус «ЛНР». Частину погано контрольованих польових командирів бойовиків вивезли до Росії, або ліквідували.

Керівництво РФ зробило ставку на досягнення власних політичних цілей в Україні у рамках «мінського процесу». Це передбачало інтеграцію бойовиків «ДНР» і «ЛНР» у систему ухвалення рішень на рівні державного керівництва України. 18 травня 2015 р. самопроголошені міністр закордонних справ «ДНР» Кофман та спікер парламенту «Новоросії» Царьов заявили про закриття (замороження) на невизначений час проекту «Новоросія», оскільки створення цього державного утворення не передбачене Мінськими угодами.

> Це не одразу була масштабна війна – як в липні-серпні зі застосуванням артилерії. Розвиток конфлікту відбувався поступово, і ми звикали до цього.
>
> Пьотр Андрусечко, журналіст

Періодичні загострення ситуації пов’язані переважно з тиском Москви на керівництво України для прискорення реалізації власних планів. Бої за Дебальцеве стали останнім значним епізодом протистояння. Великих операцій більше не відбувається, однак періодично режим припинення вогню порушується. Серед воєнних подій цього періоду можна виділити невдалу атаку бойовиків на Мар’їнку у червні 2015 р., спалахи боїв на Світлодарській дузі у червні та грудні 2016 р., а також бої в Авдіївській промзоні, що тривають з кінця січня 2017 р.

Розділ 4. Життя в умовах війни

Втрати і загрози

Управління Верховного комісара ООН з прав людини повідомляє про те, що з середини квітня 2014 р. до 1 грудня 2016 р. з обох сторін конфлікту на Донбасі загинули не менше 9758 осіб, з них понад 2 тис. – мирні громадяни; близько 22 800 осіб отримали поранення. Національна поліція України 8 лютого 2017 р. повідомляла про 1767 мирних жителів, які загинули на Донбасі під час проведення АТО, а також 2871 поранених. За даними Збройних Сил України, їх бойові втрати станом на 17 лютого 2017 р. становили 2197 осіб загиблими та близько 8 тис. – пораненими.

> Перед поїздкою на Донбас варто обов'язково пройти тренінг для роботи в небезпечних місцях, в першу чергу - з тактичної медичної допомоги (який потрібно «рефрешити» раз на рік). Треба бути правильно спорядженим і в хорошій фізичній формі
>
> Сергій Каразій, журналіст

У звіті Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) від 17 лютого 2017 р. йдеться про мільйон дітей на сході України, які терміново потребують гуманітарної допомоги; 200 тис. дітей, які живуть на відстані до 15 кілометрів по обидва боки лінії зіткнення, з яких 19 тис. проживають в умовах постійної небезпеки через міни та інші вибухові пристрої; кожна п'ята школа на Донбасі – зруйнована чи пошкоджена через бойові дії.

Характерними для всього регіону рисами є різке зростання числа насильницьких смертей, поглиблення демографічної кризи, запустіння окремих територій Донбасу, значне зниження промислового виробництва, злочинність, погіршення соціально-побутових умов, високий рівень міграції (основою якої є внутрішньо переміщені особи – ВПО), загалом гуманітарна криза.

Миротворчий процес на Донбасі відбувається у рамках Комплексу заходів щодо виконання Мінських угод (Мінськ-2). Цей формат не дає підстав для оптимізму щодо політичного вирішення конфлікту, однак стримує російсько-терористичні війська від збройної ескалації. З березня

2014 р. в Україні діє Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ, значна увага якої зосереджена на спостереженні за виконанням домовленостей із припинення вогню на Донбасі.

Зона АТО

Частина території Донецької та Луганської областей, на якій тривав або триває збройний конфлікт, визначена в законодавстві України поняттям «Територія проведення антитерористичної операції» (Зона АТО). Цей регіон займає приблизно 40 тис. км^2 і охоплює населені пункти, перелік яких затверджений урядовим розпорядженням.

У зоні АТО можна виділити три типи територій з власними особливостями:

- підконтрольна органам влади України територія;
- тимчасово окуповані території (так звані «ДНР» та «ЛНР»);
- лінія зіткнення і «сіра зона».

Україна контролює більшу частину території Донецької та Луганської областей. На кінець грудня 2016 р. на ній проживало близько 2,6 млн. осіб.

Деякі населені пункти (міста Краматорської і Лисичансько-Сєвєродонецької агломерацій, Маріуполь та ін.) сили АТО визволили в ході боїв літньої кампанії 2014 р. Оскільки Донецьк і Луганськ залишилися окупованими, обласні центри тимчасово перенесені в інші міста. У червні-жовтні 2014 р. органи влади Донецької області перебували в Маріуполі, після чого їх перенесли до Краматорська. Центром Луганської області з вересня 2014 р. є Сєвєродонецьк.

Протягом 2014-2015 рр. були змінені адміністративні межі Новоайдарського і Попаснянського районів Луганської області та Бахмутського / Артемівського і Волноваського районів Донецької області. До них приєднали частини інших районів, адміністративні центри яких перебувають під контролем бойовиків.

> «... Навіть якщо ти їдеш у якусь «сіру зону», в місце, де не ведуться бої, потрібно мати на увазі, що швидка допомога поруч може не мати перев'язувальних матеріалів. Поки тебе довезуть до лікарні, може бути пізно ... Тому, те, на що ти розраховуєш - це твоя аптечка.
>
> Анастасія Береза, журналіст

Зважаючи на особливості здійснення влади у зоні конфлікту, парламент України ухвалив закон «Про військово-цивільні адміністрації» (ВЦА). ВЦА створюються як тимчасові органи управління у складі Антитерористичного центру СБУ і виконують частину функцій місцевого самоврядування. Зазвичай, ВЦА функціонують на прилеглих до лінії зіткнення територіях і складаються з військовослужбовців. Станом на листопад 2016 р. діяли Луганська і Донецька обласні ВЦА, 4 районні ВЦА, 25 ВЦА населених пунктів.

На контрольованих Україною територіях гуманітарна допомога населенню надається через місії Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ) і Товариство Червоного Хреста України, ЮНІСЕФ, GIZ, KfW Development Bank, Карітас. Найбільшим донором допомоги Україні є

Європейський Союз, який діє через представництво департаменту Європейської Комісії з питань гуманітарної допомоги та захисту цивільного населення.

Територія, що перебуває під контролем бойовиків «ДНР» і «ЛНР», займає понад 15 тис. км² - трохи більше розмірів Чорногорії. Це складає менше 30% Донецької та Луганської областей, на які вони претендують, і всього близько 2,5% території України. Бойовики утримують 46 міст. На окупованій частині Донбасу досі залишається, за різними відомостями, близько 3,8 млн. осіб (понад 8% населення України). Імовірно, ці дані завищені та не враховують всіх ВПО.

Мінськ-2 визначає території, контрольовані бойовиками «ДНР» і «ЛНР», «окремими районами Донецької і Луганської областей» (ОРДЛО). З 36 районів обох областей ОРДЛО охоплює повністю території тільки 10 районів, і ще кілька районів контролює частково.

> У ДНР/ЛНР досі немає чіткої вертикалі влади, тому трапляється, що військові формування не підпорядковуються командуванню в Донецьку / Луганську. Отже, що більше в тебе зв'язків, то більше шансів «вийти з підвалу» ще до того, як скандал навколо твого затримання набере міжнародного розголосу.
>
> Тарас Шумейко, журналіст

Адміністрації «ДНР» і «ЛНР» претендують на статус урядів незалежних держав. Вони імітують органи влади та правові процедури, притаманні демократичним країнам (вибори, референдуми). При цьому «ДНР» і «ЛНР» не мають дипломатичного визнання жодної з держав-членів ООН. Лідери адміністрацій цих утворень (Захарченко і Плотницький) є підписантами угод Мінськ-1 і Мінськ-2 без зазначення посад. Таким чином, учасники миротворчого процесу визнають цих осіб представниками влади в ОРДЛО де-факто. У постановах українського парламенту 2014-2015 рр. ОРДЛО визнані тимчасово окупованими територіями, «ДНР» і «ЛНР» – терористичними організаціями, а Російська Федерація – державою-агресором. Втім, такі визначення не закріплені на рівні законів України. Правоохоронні органи України ведуть кримінальні справи проти верхівки «ДНР» і «ЛНР» за підозрою у вчиненні ними злочинів терористичної спрямованості.

Більшість експертів вказують на критичну залежність адміністрації ОРДЛО від державного керівництва Російської Федерації. Москва контролює верхівку «ДНР» і «ЛНР», здійснює її ротацію, забезпечує боєздатність військових формувань «ДНР» і «ЛНР», надає матеріально-технічну підтримку адміністрації ОРДЛО.

Міжнародні місії відзначають тотальну регламентацію суспільних процесів і приватного життя громадян на території ОРДЛО. Діє режим комендантської години. Запроваджена цензура, офіційна пропаганда наслідує стандарти РФ. Поширені практики залякування, тортур, захоплення заручників, терактів, обмеження вільного пересування, переслідування меншин.

> Я ішов на зустріч в Донецьку, телефоном у центрі міста зробив фото пам'ятника Леніна і раптом бачу, що за мною їде машина без номерів. Машина заїхала на тротуар, з неї вийшли двоє бойовиків з автоматами і забрали мене... Один був відносно ввічливим. Другий зразу почав говорити дуже брутально...Я витягнув телефон, але якийсь офіцер просто забрав його... Це тривало від 40 хвилин до години. Я стояв, а вони мені задавали питання... Після того, як мене відпустили, більш ввічливий сказав нецензурно: «Розумієте, у вас просто «поганий» паспорт».
>
> Пьотр Андрусечко, журналіст

Використовуючи метод непрямої оцінки економіки (за виміром освітленості території в нічний час на основі супутникових знімків Донецька та Луганська), економісти Том Купе, Міхал Мік та Матеуш Найштуб довели зниження економічної активності в регіоні. Їхні дані свідчать, що відповідні показники у Донецьку впали удвічі, а в Луганську – втричі.

Основні риси економічної ситуації в ОРДЛО:

- припинення роботи деяких заводів та великих підприємств з подальшим демонтажем устаткування для продажу на металобрухт або вивезення до Росії (переважно тих, що входили до державної власності);
- зупинка роботи багатьох вугільних шахт;
- юридична перереєстрація на неокупованій території підприємств в ОРДЛО, що належать до фінансово-промислових груп (особливо ДТЕК); їх продукція провозиться залізницею на неокуповану територію;
- криміналізація відносин власності та підприємництва;
- знищення/експропріація середнього й дрібного бізнесу, сфери послуг;
- повна залежність місцевих бюджетів від фінансової підтримки РФ та фінансово-промислових груп;
- фактичне входження окупованих територій до рубльової зони (дозволено обіг російських рублів, гривень, євро та доларів США).

Гібридна шляхетність

Умовно можна виділити такі типи зовнішньої допомоги для населення ОРДЛО.

- Виплата українським урядом пенсій та соціальної допомоги.

Виконуючи соціальні зобов'язання, українська держава намагається виплачувати пенсії тим особам з території ОРДЛО, які можуть прибути на територію, підконтрольну Україні. Досі не впроваджено дієвого механізму виплат. Це питання залишається предметом маніпуляцій по обидві сторони лінії зіткнення.

- Надання гуманітарної допомоги зі сторони України.

Номінально найбільша кількість гуманітарних вантажів, що були ввезені в ОРДЛО, мають стосунок до Фонду Ріната Ахметова. Згідно з інформацією Фонду, за час війни на Донбасі лінію

зіткнення перетнули 286 автоколон; місцеве населення отримало 11 млн. 236 тис. продуктових наборів. Вантажі оформлюються згідно з українським законодавством. Втім офіційно неможливо проконтролювати адресність допомоги, оскільки ані представників Міжнародного Комітету Червоного Хреста, ані Товариства Червоного Хреста України не допущено на територію ОРДЛО. Адміністрація «ДНР» і «ЛНР» не пропускає гуманітарну допомогу інших українських та міжнародних організацій, які змушені діяти за посередництва Фонду Ріната Ахметова. Відомі випадки, коли у вантажівках з гуманітарною допомогою виявляли предмети подвійного призначення, зокрема радіотехніче та інше обладнання (рації, системи зв'язку).

Російський «гуманітарний конвой»

- Надання гуманітарної допомоги зі сторони РФ.

Ввезення гуманітарних вантажів до ОРДЛО також здійснюється Російською Федерацією у формі так званих «гуманітарних конвоїв». Відправка та прибуття кожного такого конвою супроводжується масштабними інформаційними кампаніями з боку Росії та адміністрації «ДНР» і «ЛНР». З серпня 2014 р. до кінця 2016 р. російсько-український кордон перетнули 59 конвоїв - понад 6661 автомобілів з приблизною вагою вантажу понад 56 тис. тон. При цьому було порушено всі процедури та міжнародні норми: українській стороні не надавалася інформація про вантажі, що перетинають кордон; не допускався огляд вмісту вантажівок представниками прикордонних служб та митниці України; самі вантажі ніколи не передавалися представникам Міжнародного Червоного Хреста для подальшого розподілу. Натомість розподіл здійснювався безпосередньо адміністрацією «ДНР» і «ЛНР». Неодноразово доведено, що на зворотному шляху в «гумананітарні конвої» завантажувалось демонтоване обладнання заводів, металобрухт, а також тіла загиблих російських військових та найманців (так званий «вантаж 200»).

Внутрішні переселенці

Згідно з офіційними даними Міністерства соціальної політики України, станом на травень 2016 р. кількість зареєстрованих ВПО з тимчасово окупованих територій Донбасу складає 1,75 млн. Україна посіла 4 місце у світі за кількістю вимушених переселенців, поступаючись лише Сирії, Ємену та Іраку, де відбуваються найжорстокіші конфлікти на планеті.

Переселенці ОРДЛО знаходять притулок по всій території України. Найбільша їх кількість на неокупованих частинах Донецької та Луганської областей (724 і 262 тис. осіб відповідно). Разом це перевищує кількість біженців, які прибули з Сирії до країн ЄС і викликали там міграційну кризу (884 тис. у жовтні 2016 р., за даними ООН).

Чимало ВПО з Донбасу переїхали також до Харківської та Запорізької областей і в місто Київ. Проблеми переселенців створюють додаткове навантаження на центральний і місцеві бюджети. Згідно з державним бюджетом на 2017 р., для надання щомісячної адресної допомоги переселенцям виділяється 3,2 млрд. гривень (бл. 114 млн. доларів США), однак і ця сума не може покрити затрати ВПО на облаштування на новому місці. Багатьом переселенцям доводиться мати справу з неефективністю бюрократії на місцях та недосконалістю нормативних документів.

Негнучкість державного механізму частково компенсується завдяки ініціативам громадянського суспільства України. Численні волонтерські спільноти та громадські організації надають різноманітну підтримку - від безкоштовних юридичних послуг та порад з оформлення документів до пошуку/будівництва житла.

Донецька область. Військовослужбовець 46-ї окремої бригади оперативного призначення МВС РФ Кирил Деменков фотографується на фоні зруйнованих будинків мирних мешканців, в правій руці тримає ікону Богородиці (ймовірно винесена з одного з будинків), в лівій - автомат.
https://goo.gl/bT7TMO

Транспорт

Авіасполучення

Аеропорти в обласних центрах Донбасу стали ареною бойових дій і майже повністю зруйновані. Донецький аеропорт закрили для пасажирських рейсів 26 травня, а Луганський - 11 червня 2014 р. Найближчі до зони АТО діючі аеропорти України знаходяться у Маріуполі, Запоріжжі, Дніпрі / Дніпропетровську та у Харкові.

Автомобільний транспорт

У Донецькій та Луганській областях можна пересуватися на особистому транспорті, винаймати таксі, або користуватися рейсовими автобусами. Це стосується як підконтрольної частини Донбасу так і ОРДЛО. Дороги регіону перебувають у різному стані, деякі з них пошкоджені внаслідок бойових дій або проходу бронетехніки. За даними Укравтодору, траса Р07 (Чугуїв – Мілове), яка є основним маршрутом до східної частини Луганської області, входить до рейтингу 10 найгірших автомагістралей України.

Перетин автомобілем лінії зіткнення відбувається за правилами, встановленими СБУ у «Тимчасовому порядку контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів вздовж лінії зіткнення у межах Донецької та Луганської областей». Станом на початок 2017 р. автомобільний перетин лінії зіткнення здійснюється через 6 дорожніх коридорів:

1) «Кадіївка / Стаханов – Золоте – Гірське – Лисичанськ» (КПВВ «Лисичанськ»);
2) «Горлівка – Бахмут / Артемівськ» (КПВВ «Зайцеве»);
3) «Донецьк – Курахове» (КПВВ «Мар̓їнка»);
4) «Донецьк – Маріуполь (КПВВ «Новотроїцьке»);
5) «Новоазовськ – Покровськ /Красноармійськ – Талаківка – Маріуполь» (КПВВ «Гнутове»);
6) «Станиця Луганська – Новойдар» (КПВВ «Станиця Луганська»).

> Блокпости проходити завжди дуже неприємно, це майже завжди стрес. Краще зайвого нічого не говорити - тільки те, що питають.
>
> Тарас Шумейко, журналіст

> Ми швидко зрозуміли, що не можна заїжджати на будь-який блокпост (зі сторони бойовиків чи української) не те, що з камерами включеними, взагалі з камерами в руках. Одразу з'являлася підозра на те, що ми знімаємо позиції.
>
> Пьотр Андрусечко, журналіст

Об̓їзні шляхи поза межами дорожніх коридорів перекриті Збройними Силами України. В̓їзд та виїзд в ОРДЛО громадян України та іноземців здійснюється за умови пред'явлення на контрольному пункті в̓їзду/виїзду (КПВВ) паспортних документів та дозволу. Для отримання такого дозволу необхідно зареєструватися на веб-порталі СБУ та заповнити формалізовану

заяву. Також заяву можна подати до координаційного центру, координаційної групи, або КПВВ.

Регулярних пасажирських рейсів через лінію зіткнення немає з огляду на заборону СБУ. Натомість, налагоджена схема, коли рейсовий автобус підвозить пасажирів до лінії зіткнення, а на протилежному боці їх забирає інший рейсовий автобус. Існують також рейсові маршрути з ОРДЛО до Росії через неконтрольовані Україною ділянки державного кордону.

Залізничний транспорт

Раніше існувало розгалужене залізничне сполучення Донецька та Луганська з іншими містами України, а також з Росією. Пасажирські рейси скасували протягом кінця липня – серпня 2014 р., коли інтенсивність бойових дій досягла свого піку. Після стабілізації лінії зіткнення робота залізниці відновилася, однак маршрути і режим функціонування зазнали змін.

З Києва, Харкова, Дніпра / Дніпропетровська та інших міст пасажирськими потягами можна доїхати до населених пунктів на підконтрольній Україні території. Кінцевими пунктами маршруту є Маріуполь, Покровськ / Красноамійськ, Костянтинівка, Бахмут / Артемівськ та Лисичанськ. Ще ближче до лінії зіткнення можна дістатися на приміських електричках. Вони довезуть до Авдіївки, Новгородського, Попасної, Щастя, Станиці Луганської.

Пасажирські потяги не перетинають лінії зіткнення. Натомість, через 6 пунктів пропуску між підконтрольною територією та ОРДЛО діє вантажне залізничне сполучення. Воно відкриває доступ до підприємств важкої промисловості на території ОРДЛО, які реалізують продукцію на підконтрольній території України. Економічні відносини з такими підприємствами викликають неоднозначну реакцію українського суспільства. Існують ініціативи з блокади вантажних залізничних перевезень.

На території ОРДЛО також діє приміський залізничний транспорт. Крім внутрішніх рейсів існує непряме залізничне сполучення Донецька з містом Ростов-на-Дону в Росії. Зі сторони ОРДЛО електричка довозить пасажирів до прикордонного пункту Квашине, а на російському боці пасажири пересідають на приміський потяг російської залізниці. Між територією, підконтрольною «ДНР», і територією під контролем «ЛНР» діють «митні обмеження» на ввезення окремих видів товарів.

Розділ 5. Під медіа-прицілом

Донбас мовою зваженої аналітики суттєво відрізняється від Донбасу мовою сучасних медіа. Водночас саме домінування в медіапросторі відіграє ключову роль у протистоянні.

На момент початку російсько-української війни медіапростір встиг кардинально змінитися. Бурхливий розвиток технологій, високошвидкісний Інтернет, блоги та соціальні мережі збільшили об'єм і швидкість обміну інформацією в тисячі разів. Росія ж ретельно готувалася до гібридної агресії та концентрувала увагу саме на інформаційному протистоянні. Посібники, методички, фабрики тролів, темники, прийоми роботи, розподіл ролей були розроблені заздалегідь.

> «...після побиття учасників маршу за єдність України ми, журналісти БіБіСі, вечеряли в ресторані у Донецьку й дивились новини на російському 1 каналі... коли ми побачили, як російське телебачення перебрехало те, що відбувалося на наших очах, один із англійських журналістів не витримав: «Какой же это, должно быть, стыд - работать на российское телевидение». Видно було, що росіяни, які сиділи навпроти нас, почули сказане. Мабуть, їм справді стало соромно...
>
> Тарас Шумейко, журналіст

Інформаційна війна за Донбас розгорталася у декілька етапів. Ці етапи - як скорочені варіанти тогочасних інформаційних повідомлень - пропонуємо нижче.

Шок

ЗМІ продовжують відстежувати події в Україні, де щойно закінчився Євромайдан. Люди ще не оговталися після розстрілів беззбройних протестувальників у центрі Києва. Літаками, забитими палетами з готівкою, золотом й антикваріатом, за кордон втікали президент, міністри, низка депутатів і чиновників. Унаслідок пандемічної корупції країна балансує на межі дефолту. 20 лютого 2014 р., скориставшись політичною кризою в Україні, російські війська розпочинають операцію з окупації Криму, а 20 березня, після фейкового референдуму, Держдума РФ ратифікує договір

«Про прийняття Криму до складу Росії». Офіційний Київ шокований: немає повного розуміння ситуації. Силові структури дезорієнтовані: немає плану дій. У березні 2014 р. починають надходити тривожні повідомлення з Донецька, Луганська, Харкова, Одеси, Дніпра / Дніпропетровська, Миколаєва, Херсона й Запоріжжя. Медіапростір вибухає потоком суперечливої інформації та жахливими картинами насилля.

Інтернет → Вкидаються сотні аматорських відео з вільним коментуванням подій. На відео присутні різні групи людей. Молоді чоловіки в спортивних костюмах і джинсах із чорно-помаранчевими (так званими «Георгіївськими») стрічками скандують: «Росія! Росія!», б'ють людей з українською символікою битками та арматурою, спалюють і топчуть українські прапори на центральних площах міст. Літні люди - з комуністичними прапорами. Періодично з різних міст з'являються нові відео з проукраїнськими або проросійськими маршами та відповідними гаслами.

Українські ЗМІ → Транслюють приблизно такі ж сюжети, як і ті, що з'являються в Інтернеті, багато з них виходять в ефір з позначкою «Без коментарів». Деякі телеканали намагаються давати пояснення, але достовірної інформації обмаль, тому всі програми новин мають незавершений вигляд. Новини не дають глядачам відповідей на численні питання, ЗМІ висвітлюють факти, але не пропонують зрозумілого пояснення. Українців охоплює паніка й повне нерозуміння того, що відбувається. Ніхто не знає, що робити.

> У 2014 ми були наскільки шоковані, що навіть не мали часу аналізувати все, що відбувається. Ми не знали, що буде далі. ...Це були за багато років готові сценарії, які в певний момент були використані.
>
> Пьотр Андрусечко, журналіст

Російські ЗМІ → У той час, коли багато українців не можуть зрозуміти, що відбувається у їхніх власних містах, у російських ЗМІ вже готові всі відповіді. В усіх новинах на російському ТБ говорять, що Україну охопили народні заворушення – люди протестують проти «державного перевороту», «хунти», «утисків російськомовних». Законним президентом України представляють втікача Віктора Януковича, заяви якого транслюються з Росії. Пропаганда використовує тезу: «України більше немає». Отже, немає законів, немає сил правопорядку, а є тільки радикали, які борються за владу. Стверджується, ніби в Україні розпочався геноцид російськомовного населення. Транслюються заголовки: «Південний схід України стає Новоросією», «Прийшов час повертати Донбас Росії», «Південний схід України – або з Росією, або в крові». Випуски новин виходять частіше, ніж зазвичай, а в самих новинах майже 90% ефірного часу присвячують подіям в Україні.

> Я починав працювати з БіБіСі весною 2014 року на Донбасі, коли там лише починалися заворушення. По Донецьку ходили колони люмпенів і «туристів» із Росії, але західні журналісти не завжди вловлювали нюанси, їм здавалося, що це дійсно народ вийшов на вулиці.
>
> Тарас Шумейко, журналіст

Західні ЗМІ → На момент початку війни у більшості західних ЗМІ немає власного кореспондента навіть у Києві, а на Донбасі й поготів. Тому інформація про події на Донбасі береться від своїх постійних кореспондентів із Москви, які часто просто перефразовують російські ЗМІ й ретранслюють на Захід пропагандистські штампи. Відтак у західних ЗМІ з'являється міф про жорстоке протистояння між Сходом і Заходом України, міцно закріплюються терміни на кшталт «повстанців», «сепаратистів», «ополченців» тощо.

Відсіч

Поступово з уривків інформації складається цілісна картина. Стає очевидно, що заворушення, бійки, вбивства, штурми адміністративних будівель – це не протести місцевих політичних еліт, не масові народні виступи. З'ясовується, що молоді чоловіки, які походжають містами з російськими прапорами, вирізняються чітким російським акцентом у вимові, не знають місцевості. Лідерами «сепаратистів» стають приїжджі громадяни Росії: Ігор Гіркін, Олександр Бородай, Марат Баширов, Володимир Антюфеєв, Ігор Безлер, Арсеній Павлов, Олександр Можаєв... Деякі з них відзначилися у інших збройних конфліктах (Чечня, Балкани, Придністров'я) та мають давні зв'язки зі спецслужбами Росії. Серед рядових бойовиків російських громадян ще більше.

Після провальних спроб вирішити проблему шляхом дипломатії Київ приймає рішення перекинути війська на Схід України. Водночас на Донбас масово вирушають українські добровольці.

Українські ЗМІ → Починають говорити про координацію Росією воєнних дій на Донбасі і представляють дедалі більше фактів. Публікуються статті та виходять в ефір репортажі про постачання Росією зброї для бойовиків. Журналісти повідомляють, що серед «сепаратистів» з'являються цілі підрозділи вихідців з кавказьких республік і Далекого Сходу Росії. Ширяться повідомлення, що за першою лінією різношерстих найманців є і друга лінія, яка складається з російських кадрових військових. Вони вступають у бій, якщо найманці не можуть впоратися самостійно, а також тренують загони бойовиків.

Коли Росія починає направляти на Донбас гуманітарні конвої, журналісти швидко виявляють, що в білих вантажівках перевозять переважно зброю та боєприпаси, саме тому машини йдуть, обминаючи українські прикордонні КПП. На особливу увагу заслуговують репортажі українських ЗМІ про оборону Луганського й Донецького аеропортів, про артобстріли росіянами українських позицій і населених пунктів – Зеленопілля, Волновахи, Маріуполя, прикордонних населених пунктів з території Росії у серпні 2014 р., про трагедію в Іловайську та бої за Дебальцеве, знищення російською гібридною армією літаків і вертольотів українських ВПС.

Російські ЗМІ → Попри безліч фактів російські медіа стверджують, що регулярних російських військ на Донбасі немає – воюють виключно місцеві «шахтарі і трактористи». Зброя в Україну з Росії також не надходить – це трофеї, захоплені в ЗСУ. Широко використовується теза: «Україна напала на Донбас». Для опису конфлікту російська пропаганда використовує аналогію з Другою світовою війною: українським силам відводиться роль «фашистів» та «карателів», а їхніх противників зображують як «ополченців» і «народних захисників». Незважаючи на абсурдність, до «фашистів» легко зараховують й українських євреїв. Масштаби війни в Україні перебільшуються. Замість локалізації збройного конфлікту у двох східних областях України, пропаганда оперує широким поняттям «Південний Схід України», який охоплює 8 областей

України. Поширюються вкиди про величезні втрати серед особового складу ЗСУ, нібито засекречені урядом. Відповідальність за артилерійські обстріли житлових кварталів та за збиття пасажирського літака рейсу MH17 покладається на українську сторону. Російські ЗМІ починають говорити про можливу «миротворчу операцію» в Україні та «примус до миру».

Побачивши, що переважна більшість регіонів України навідріз відмовилася приєднатися до російського проекту «Новоросія», і навіть населення Донбасу дуже мляво вступає до лав «ополчення», російські ЗМІ виводять пропаганду на новий рівень. За участю акторів російські телеканали починають знімати жахливі постановочні сюжети «про звірства київської хунти» і випускають ці сюжети в ефір як справжні новини. Найяскравіший приклад такої постановки – інтерв'ю з «біженкою з Донбасу», яка розповідає російському телеканалу, як «українські солдати розіп'яли трирічного хлопчика в Слов'янську» (цю постановку повністю викрили як українські, так і західні журналісти). Частково або повністю сфабриковані сюжети виходять десятками на тиждень, щоб змусити все більше росіян й українців, які дивляться російське телебачення, вступати до лав найманців.

Інтернет-спільнота → Серед користувачів Інтернету, які належать до різних сторін конфлікту, починається справжня інформаційна війна. Люди ведуть Twitter-трансляції з місць обстрілів, створюють Інтернет-меми, поширюють дописи у Facebook та організовують групи, присвячені бойовим діям, переселенцям та іншим питанням, пов'язаним з висвітленням війни на Донбасі. Російська сторона розвиває так звані «фабрики тролів», які наймають людей для поширення основних меседжів кремлівської пропаганди через соціальні мережі та коментарі до статей і відео. З українського боку створюються об'єднання волонтерів, які починають цілеспрямовано протистояти російській пропаганді: «Інформаційний спротив», «InformNapalm», «StopFake» та інші. Вони збирають докази російської агресії проти України та розвінчують пропагандистські фейки.

Стабілізація

Характерна загальна втома як Заходу, так і українських громадян від війни на Донбасі. Незважаючи на підписання двох Мінських угод, запровадження економічних санкцій проти Росії, Кремль не відмовляється від продовження збройної агресії. Стабільний режим припинення вогню не досягнутий. Контроль за кордоном та демократичні вибори на території ОРДЛО виглядають примарними. Українська сторона та її прибічники закордоном активізуються для подальшого притягнення Росії до відповідальності за порушення норм міжнародного права та військові злочини на Донбасі. Виходить попередній звіт Міжнародної слідчої комісії щодо катастрофи Боїнга рейсу MH17, який відкидає російські версії. За результатами вивчення відповідних матеріалів міжнародні організації - ПАРЄ, ОБСЄ, ГА ООН, ПА НАТО - ухвалюють резолюції про агресію Росії проти України на Донбасі і незаконну окупацію Криму. Міжнародний кримінальний суд у Гаазі визнає достатніми докази військових злочинів на Донбасі і виносить рішення про те, щоб продовжити розгляд понад 800 задокументованих інцидентів. Росію відкрито називають агресором та країною, що порушила багато міжнародних норм і зобов'язань.

Російські ЗМІ → Стверджують, що Україна не виконує Мінськ-2. Попри численні докази продовжують наполягають на тому, що Росія не є учасником конфлікту, натомість конфлікт

в Україні є суто внутрішнім, далі використовується термін: «громадянська війна». Широка інформаційна підтримка надається діяльності опозиційних політичних сил в Україні, які виступають з «антивоєнними» гаслами. Культивується ідея про «втому українців від війни». Водночас, відповідальність за продовження або припинення конфлікту покладається виключно на уряд України. Загострюється увага до соціальних проблем і корупції в Україні. Просувається думка про те, що «продовження війни в інтересах уряду», який таким чином, «відволікає народ від погіршення економічної ситуації в країні». Прихована російська пропаганда провокує радикальні українські організації (у тому числі ветеранів АТО) до антиурядового повстання під патріотичними та соціальними гаслами.

Українські ЗМІ → Переконують, що міжнародна спільнота підтримує Україну. Виходять репортажі про те, що США передали Україні хаммери і радіолокаційні станції, про допомогу від Канади, Великої Британії, Литви та інших країн. Успіхи ЗСУ та Укроборонпрому також не лишаються поза увагою журналістів, які відзначають, що українська військова промисловість зросла, а армія здатна виконувати всі поставлені завдання після численних міжнародних навчань та тренувань військовослужбовців інструкторами НАТО.

Західні ЗМІ → У рамках війни на Донбасі зосереджуються на вимогах виконання Мінська-2. Росію часто асоціюють з кібератаками, бомбардуваннями Сирії, підкупом європейських політиків, військовим залякуванням (встановлення Росією ракетних комплексів у Калінінграді та постійні порушення повітряного простору країн НАТО), втручанням у справи інших країн та спробами вплинути на вибори. Багато журналістів акцентують увагу на необхідності збереження санкцій проти Росії та укріплення кордонів. В той же самий час низка альтернативних медіа, які частково фінансуються Росією, намагаються усіляко відбілити імідж Росії в очах міжнародної спільноти. Вони публікують статті, де представляють Росію країною, що бореться зі світовим тероризмом, протистоїть безпідставним звинуваченням з боку недругів та є жертвою несправедливих санкцій.

Інтернет-спільнота → В цілому Інтернет-спільнота демонструє поведінку, схожу з попереднім етапом. Проте все більше обертів набирає кіберпротистояння. З усіх боків чути звинувачення у масштабних хакерських атаках, причому не лише на території сторін конфлікту – України та Росії, але і за їхніми межами – у США, Німеччині, Нідерландах, Польщі та інших країнах. DDoS-атаки стають буденністю для більшості сайтів новин та урядових організацій. Російські хакери проникають у автоматизовані системи управління об'єктів енергетики України, здійснюють низку атак проти урядових структур України та Заходу. В той же час українські хакери оприлюднюють отриману приватну та службову інформацію, яка підтверджує визначальну роль російського керівництва у плануванні та координації дій проти України.

Відведення уваги

Цей етап поки триває. Якщо на початку конфлікту стороннім спостерігачам не було зрозуміло, хто розпочав війну на Донбасі, хто бере участь у військових діях, що саме відбувається на Сході України і хто винен, а західний мейнстрім звучав як «не варто зв'язуватися з Росією», то нині світова спільнота починає визнавати, що російське керівництво непередбачуване, некероване, безпринципне і самостійно не зупиниться. Пропри ці невтішні висновки, проблему все ще прагнуть вирішити «малою кров'ю». Завдяки санкціям та координованим дипломатичним

зусиллям Росію намагаються повернути у конструктивне русло та схилити до виведення військ з України. Водночас країни НАТО зміцнюють свою оборону та намагаються протистояти іншим загрозам, які несе Росія. Країни ЄС та США створюють центри протидії російській пропаганді, захисту даних та відбиття кібератак. Висновки спеціалізованих аналітичних центрів набувають більшої ваги при прийнятті рішень відносно Росії. Міжнародні організації підсумовують докази російської військової агресії та знаходяться у процесі розробки нових дипломатичних, політичних, економічних і силових підходів до вирішення конфлікту на Донбасі.

Російські ЗМІ → Стверджують, що всі «несправедливо ополчилися проти Росії», сама ж Росія «змагається за мир і стабільність у світі». Підкреслюється важливість РФ у вирішенні глобальних проблем, передусім у боротьбі проти міжнародного тероризму. Висловлюється переконаність, що нові уряди західних країн будуть виходити з «прагматичних» міркувань і переглянуть політику санкцій. Суттєві зусилля спрямовані на міжнародну ізоляцію України. Наприклад, провокується конфлікт України з Польщею на ґрунті різних оцінок історичних подій 20 ст. Від України наполегливо вимагають напряму домовлятися з «представниками влади» ОРДЛО.

Українські ЗМІ, Західні ЗМІ та Інтернет-спільнота → Демонструють ті ж тенденції, що і на попередньому етапі.

Поширені тези російської пропаганди

Тези Кремля	Реальність	Докази і джерела
Російських регулярних військ на Донбасі немає	Достовірно доведено участь у війні на Донбасі російських військовиків із 75 регулярних військових підрозділів. Усі вони прибувають в Україну за наказом командування, Міністерство оборони РФ виплачує їм заробітну плату, також їх регулярно нагороджують бойовими нагородами.	Докази воєнної присутності РФ на Донбасі неодноразово публікували незалежні аналітичні центри (RUSI, Atlantic Council), команди незалежних розслідувачів (Bellingcat), українська розвідка та журналісти. Одну з найповніших баз із фактами ідентифікації військовослужбовців і підрозділів Збройних сил РФ, зафіксованих на Донбасі у 2014-2016 рр., сформували волонтери міжнародної спільноти InformNapalm: russian-presence-in-ukraine.silk.co.
Російська влада непричетна до вербування найманців, які воюють на Донбасі	Вербування проводиться через військкомати, ветеранські й казачі формування, які організовують централізований заїзд бойовиків у зону військових дій на Сході України	Журналісти публікували багато статей на цю тему. Докладно процес вербування описано у звіті Бориса Нємцова «Путін. Війна»: https://goo.gl/54fMgy.

Тези Кремля	Реальність	Докази і джерела
Росія не постачає на Донбас військову техніку, озброєння й боєприпаси	Хоч російські ЗМІ стверджують, що все озброєння, яке використовують бойовики на Донбасі, - це трофеї, захоплені в української армії, є величезна кількість доказів, що Росія від початку воєнних дій постачала на Донбас танки, артилерійські гармати, ПЗРК, ЗРК, станції радіоелектронної боротьби, бронетранспортери, бронеавтомобілі, вантажівки, тягачі, безпілотники, стрілецьку зброю, гранати, міни, різноманітні боєприпаси і т. п.	Є велика кількість доказів, використання видів озброєння, які ніколи не постачалися в Україну. Наприклад, база даних розслідувань, що містить понад 40 типів російської військової техніки, сформована волонтерами InformNapalm: https://goo.gl/dXLC1f. Про безупинний потік озброєння і військової техніки з Росії на Схід України йдеться й у доповіді Atlantic Council «Схованка у всіх на очах: Війна Путіна в Україні»: https://goo.gl/oBounk
Росія не фінансує терористичні організації «ДНР» і «ЛНР»	Понад 90% бюджетів терористичних організацій «ДНР» і «ЛНР» покриваються грошима з РФ. Промисловість регіону зруйнована, частину обладнання заводів і фабрик демонтували і вивезли в Росію, менш цінні об’єкти (шахти, склади, дрібне виробництво і под.) продали на брухт. Гроші, переважно готівку, перевозять на окуповану територію потягами з охороною. Також у схемах фінансування терористичних організацій Кремль використовує банки окупованої Абхазії (Грузія). Про їх фінансування з Росії не раз заявляли й самі ватажки бойовиків.	На цю тему є чимало свідчень. Найвідоміші: розслідування німецького видання Bild: https://goo.gl/xK5YRn і телеканалу France24: https://youtu.be/jxtq4PNfRPg

За катастрофу Боїнга рейсу МН17 відповідає Україна	Незважаючи на те, що Міжнародна слідча група опублікувала тільки висновки проміжних результатів розслідування, вона відкинула всі версії, якими заповнили медіапростір російські ЗМІ. Група JIT дійшла висновку, що авіалайнер рейсу МН17 був збитий ракетою серії 9М38, запущеною із самохідної вогневої установки БУК зі сільськогосподарського поля в районі смт Первомайське. Цей район на той момент перебував під контролем проросійських бойовиків. Самохідну вогневу установку БУК доправили в Україну з РФ, і після того, як її використали для атаки на авіалайнер рейсу МН17, її знову повернули на територію РФ.	Повний текст доповіді Міжнародної слідчої комісії можна прочитати за посиланням https://goo.gl/pt6mlG
Росія не платить зарплату комбатантам на Донбасі	Всупереч цим твердженням, достеменно відомо, що Росія оплачує «відрядження» кадрових військовиків і найманців. Кадровим російським військовим пропонують потрійну зарплату за участь у бойових діях проти України на Донбасі. Називають і конкретні суми: 60-90 тис. рублів на місяць для рядового складу, 120-150 тис. — для старшого складу. Іноді надходять дані про те, що в окремих військовослужбовців зарплата на час відрядження в Україні сягає 240 тис. рублів.	Джерел цієї інформації багато. Одне з найвідоміших – звіт Бориса Нємцова «Путін. Війна»: https://goo.gl/nq3exN Інформацію про потрійні ставки заробітної плати для російських військовиків на Донбасі озвучував і голова СБУ Василь Грицак.

Росія не обстрілювала територію України через кордон	У липні 2014 р. наступ українських військ на позиції бойовиків був таким стрімким, що Росія вирішила вдатися до шквальних артобстрілів прямо з території Ростовської області РФ. Є відео обстрілів, свідчення очевидців, супутникові знімки й дані фотокриміналістичних розслідувань.	Про транскордонні обстріли території України писав і Atlantic Council у звіті «Ховаючись у всіх на очах: Війна Путіна проти України»: https://goo.gl/bRCWDt InformNapalm у розслідуванні супутникових знімків 539 вирв, що залишилися після обстрілів у серпні 2014 р.: https://goo.gl/ouvuOD Bellingcat у розслідуванні російських артобстрілів: https://goo.gl/Kp81GJ
Російські військові й бойовики не катують військово-полонених і цивільних	Зібрано численні свідчення та докази катувань і українських військових, які потрапили в полон до комбатантів російської гібридної армії на Донбасі, і цивільних. 47 бійців ЗСУ, яких звільнили з полону бойовиків, вирішили звернутися в міжнародні інстанції через катування в полоні. Також є свідчення очевидців та інші докази того, що багатьох полонених розстрілювали прямо на місці.	Серед достовірних доказів катування полонених можна виділити документальний фільм «Ті, хто пережив пекло» (youtu.be/hSLaPMhRQ_E) зі свідченнями людей, що пройшли через полон на окупованих територіях. Знайти потрібну інформацію можна також у доповіді депутата польського Сейму Малґожати Ґосєвської: https://goo.gl/ZdVbe5

На територіях Донбасу, підконтрольних «ДНР» і «ЛНР», дотримуються прав і свобод людини	Задокументовані серйозні порушення прав людини на окупованій території: несудові страти, викрадення людей, катування, незаконні затримання і ув'язнення, надмірні обмеження свободи слова. Порушується право на життя внаслідок випадкових і спланованих обстрілів цивільних зон. Також повсюдна незаконна експропріація власності громадян. Крім цього, відбуваються викрадення жінок і дівчат для секс-послуг, людей обох статей для примусових робіт, залучення до бойових дій дітей, а також використання їх як інформаторів і «живих щитів» російської гібридної армії. Свобода слова на окупованій території вкрай обмежена.	Офіційні звіти Уповноваженого із захисту прав людини Ради Європи, Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, Спеціальної моніторингової місії Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, незалежних міжнародних правозахисних організацій. Стосовно залучення дітей до воєнних дій, то, крім звітів СММ ОБСЄ та інших міжнародних організацій, можна виділити зведений звіт про дитячу працю в Україні за 2015 р.: https://goo.gl/7LMdpG Порушення прав людини з боку Росії на окупованій території також закріплені в резолюції ПАРЄ. Щодо розслідувань про несудові страти, викрадення людей і катування, матеріалів зібрано дуже багато. Нещодавно волонтери InformNapalm провели розслідування страшної страти військовополонених: https://goo.gl/GxRcnv
Російської агресії не існує, а офіційні особи Москви не мають жодного стосунку до планування та організації війни на Донбасі	Російська влада має прямий стосунок до організації воєнної агресії проти України. Є низка доказів проти високопоставлених чиновників РФ, зокрема: помічника президента РФ Путіна Суркова, радника президента РФ з питань регіональної економічної інтеграції Глазьєва, колишнього депутата Держдуми РФ Затуліна. Особливо цікава роль Суркова — він фактично керує терористичними організаціями «ДНР» і «ЛНР».	Дамп пошти приймальні Владислава Суркова, відомий як SurkovLeaks, добутий хактивістами Ukrainain Cyber Alliance (UCA) і переданий для аналізу волонтерам InformNapalm: informnapalm.org/en/surkovleaks Записи телефонних розмов Глазьєва з організаторами проросійських протестів у містах України, відомі як «плівки Глазьєва», оприлюднені Генеральною прокуратурою України (з них стає зрозуміло, як режисирували початок війни в Україні): youtu.be/0w78QuxBUe0

Своїми діями в Україні Росія не порушила норми міжнародного права	Насправді Росія порушила: Статут ООН, Декларацію про принципи міжнародного права 1970 р., Декларацію про неприпустимість втручання у внутрішні справи держави, Декларацію про неприпустимість інтервенції і втручання у внутрішні справи держави 1981 р., Декларацію про захист незалежності і суверенітету 1965 р., Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі, Будапештський меморандум між Україною, РФ, США і Великою Британією про гарантії суверенітету й територіальної цілісності України 1994 р. Підтримуючи терористичні організації Сході України і в Криму, Росія порушила Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 р. і Декларацію про заходи ліквідації міжнародного тероризму 1994 р. Тут названо тільки незначну частину міжнародних договорів, які порушила Росія своїм вторгненням в Україну й окупацією її території.	Тексти відповідних законів https://goo.gl/vw4buH

Проросійські комбатанти на Донбасі не можуть вважатися воєнними злочинцями	Міжнародний кримінальний суд у Гаазі в листопаді 2016 р. визнав достатніми докази воєнних злочинів на Сході України і в Криму, продовжить розгляд понад 800 задокументованих інцидентів воєнних злочинів. Будь-які правопорушення під час війни на Донбасі можуть бути визнані воєнними злочинами, якщо вони порушили Женевські конвенції й норми міжнародного гуманітарного права, - як з боку ЗСУ, так і з боку російської гібридної армії.	Звіт Міжнародного кримінального суду щодо попереднього розгляду 2016 р.: https://goo.gl/hUHDfk, а також тексти Женевських конвенцій та інші норми міжнародного права.

Розділ 6. Російська присутність

Мережеві формати дослідження окупації

Сучасні розвідки найпотужніших країн світу можуть використовувати широкий спектр методів отримання інформації, в тому числі й завдяки супутниковим даним. Водночас факти агресії Росії проти України тривалий час не ставали об'єктами гласності.

Інформаційний вакуум щодо доказів агресії долають журналісти, дослідники, волонтери. Вони взяли на себе роботу зі систематизації фактів російської присутності. Громадські розвідувальні спільноти активно формувалися за принципом «бджолиного рою» чи «ройового інтелекту» (англ. Swarm intelligence). Нові мережеві формати долають національні кордони і збирають учасників із різними знаннями й навиками з усього світу.

> …Треба впорядковувати свідчення про присутність регулярних військ (або ж «відряджених» військових), збирати фотографії та інші документи. Це те, чим займається «Bellingcat», «InformNapalm», такі журналісти, як Саймон Островський і окремі активісти на кшталт Володимира Дюкова, патріота з Торезу… Завдяки зусиллям цих людей ми тепер знаємо, що на східному фронті — росіяни, чеченці і навіть буряти з регулярних частин російської армії.
>
> Тарас Шумейко, журналіст

Серед іншого ці мережі займаються розвідкою відкритих джерел (англ. Open source intelligence, OSINT), факт-чекінгом новин, розпізнаванням фейків, створенням аналітики й превентивним розкриттям планів операцій агресора, оприлюдненням інформації, яку РФ приховує від міжнародної спільноти.

Помітного успіху досягла міжнародна розвідувальна спільнота InformNapalm, яка об'єднує OSINT-розслідувачів, аналітиків, блогерів, IT-фахівців, перекладачів, відео- і графічних дизайнерів. На Інтернет-ресурсі InformNapalm працюють близько 30 мовних редакцій, що публікують матеріали про факти агресії РФ проти України, Сирії та інших держав, у яких простежуються ознаки «гібридної війни» – Республіки Білорусь, Польщі, Чехії, країн Балтії, Балкан, та ін.

Серпень-вересень 2014 р. Військовослужбовці 44-го навчального танкового полку ЗС РФ (в/ч 30616-8, входить до складу 467-го окружного навчального центру) Антон Дмітрієв та Сергій Малафеєв на фоні дорожнього знаку на в'їзді до села Червоносільське, Амвросіївського району Донецької області. Село знаходиться в 12 км від Іловайська, де в серпні 2014 р. відбувались запеклі бої.
https://goo.gl/ckC88D

На матеріали спільноти посилаються провідні ЗМІ не тільки України, а й інших країн світу. Окрім резонансних викриттів InformNapalm готує аналітичні звіти, презентації, які надалі використовуються як доказова база для прийняття рішень міжнародними інституціями.

11 жовтня 2016 р. аналітичний звіт і відеопрезентацію InformNapalm з доказами російської агресії презентували на засіданні Парламентської асамблеї Ради Європи у Страсбурзі. Тоді ПАРЄ прийняла дві резолюції щодо України, у яких визнається факт російської агресії і міститься прямий заклик до РФ вивести війська з Донбасу.

19 листопада 2016 р. українська делегація продемонструвала дві відеопрезентації за матеріалами розслідувань InformNapalm на засіданні Парламентської асамблеї НАТО в Стамбулі. Відтак 21 листопада Парламентська асамблея НАТО прийняла резолюцію, в якій відзначено факт російської агресії щодо України.Такі факти співпраці волонтерів, дипломатів та міжнародних організацій сприяли прориву в розумінні ситуації на Донбасі міжнародним співтовариством.

Систематизація та доказова база фактів російської військової агресії проти України, зібрана міжнародною спільнотою InformNapalm, сьогодні є найбільшою із існуючих у відкритому доступі. Тому вона буде використана нами для підтвердження російської присутності на Донбасі.

2 жовтня 2014 р. Колона російських танків Т-90А зі складу 136-ї ОМСБр ЗС РФ (в/ч 63354, місце постійної дислокації Дагестан, Буйнакськ) рухається по ґрунтовій дорозі в районі населеного пункту Фабричне неподалік від Луганського аеропорту, Україна. Фото знайдене у соціальному профілі російського танкіста В. Маракасова спільнотою InformNapalm.
https://goo.gl/cUfeaz

Механіка агресії

Військовослужбовці збройних сил Росії з'явилися на Донбасі вже навесні 2014 р. Спочатку це були переважно офіцери спецназу ГРУ та представники силових відомств з республік Північного Кавказу. Влітку того року дедалі частіше стали фіксуватися російська бронетехніка, артилерія, РСЗВ. У серпні 2014 р. перелом ситуації на користь бойовиків зробили батальйонно-тактичні групи (БТГ) збройних сил Росії, які зайшли на територію України і оточили сили АТО під Іловайськом. Російські БТГ також активно залучалися до боїв за Донецький аеропорт і Дебальцеве на зламі 2014/2015 рр.

На початку 2015 р. російське військове командування перейшло до нової тактики використання своїх військовослужбовців на Донбасі. Під час дії Мінських угод Москва відмовилася від використання цілих батальйонних та ротних тактичних груп, адже великі бойові одиниці зі штатного складу збройних сил Росії не можуть залишатися непоміченими на Донбасі. Для прикриття діяльності російських військових було сформовано два армійські корпуси (1-й та 2-й АК), що об'єднують російсько-терористичні війська у військові формування гібридного типу.

Для розчинення серед місцевих бойовиків та іноземних найманців, російських військовослужбовців-контрактників із різних військових з'єднань поодинці або малими групами (не більше відділення) відряджають для проходження служби до зведених підрозділів бойовиків. Свідчення полонених (майор ЗС РФ Володимир Старков), радіоперехоплення (підполковник ЗС РФ Станіслав Єршов) та матеріали OSINT-розслідувань вказують на те, що базою прикриття для перекидання російських військових на територію України слугує так зване 12-те командування резерву Південного військового округу Міністерства оборони РФ (Новочеркаськ, Ростовська область).

У ході розслідувань міжнародною волонтерською спільнотою InformNapalm задокументовані випадки участі у війні на Донбасі військовослужбовців з 75 військових частин та формувань збройних сил та інших силових структур Російської Федерації. Наведений список військових підрозділів є достовірним, але не вичерпним.

Детальний перелік доступний за постійним посиланням:
http://russian-army-in-ukraine.silk.co

Сухопутні війська

Ідентифіковано військовослужбовців з 45 військових частин ЗС РФ, які брали участь у бойових діях на Донбасі. Це мотострілецькі, артилерійські, танкові частини, підрозділи армійської протиповітряної оборони (ППО) і керування безпілотними літальними апаратами (БПЛА). Більшість батальйонно-тактичних груп для війни з Україною були сформовані зі складу мотострілецьких з'єднань Південного військового округу: 136-а, 18-а, 17-а, 8-а, 19-а, 205-а, 33-тя і 34-а бригади, а також 291-а артилерійської бригади і 7 військової бази. Вони укомплектовані переважно контрактниками з бойовим досвідом, набутим в операціях на Північному Кавказі. Також є тактичні групи, перекинуті з більш віддалених регіонів Росії.

Повітрянодесантні війська

Зафіксовані військовослужбовці 12 частин. Вони використовувались в операціях оперативного реагування у критичних ситуаціях та при загрозі втрати ініціативи переважно в наступаючих операціях. Іловайськ, Дебальцеве, бої за Донецький аеропорт - у всіх цих операціях брали участь російські десантники, як у складі цілих штурмових груп, так і в якості підтримки бойовиків.

Спецпідрозділи ГРУ

Виявлені представники 7 спеціальних підрозділів Головного розвідувального управління Генерального штабу Росії. Російський спецназ в Україні займається диверсійною діяльністю і розвідкою. Саме вони здійснювали захоплення адміністративних будівель, напад на українські військові об'єкти і колони. На даному етапі, військовослужбовці російських спецпідрозділів інтегровані у бандформування і, використовуючи документи прикриття, займають ключові посади — від заступників командирів підрозділів до молодших командирів і спеціалістів, які обслуговують сучасні засоби та озброєння.

Військово-морський флот

Виявлено представників 4 військових частин. Військовослужбовці 61-ї бригади морської піхоти і 200-ї бригади особливого призначення Північного Флоту були задіяні в Луганській області в 2014-2015 рр., 99-ї тактичної групи Північного флоту — в Донецькій області в 2015 р. Військовослужбовці 810-ї бригади морської піхоти Чорноморського флоту (базується в окупованому Росією Криму) помічені на Маріупольському напрямку в жовтні 2016 р.

28 січня 2015 спецназівець 3-ї бригади ГРУ РФ зробив фото із російським автоматом для безшумової стрільби АС «Вал». Фото супроводжувалось коментарем: «Перед штурмом висоти... через 2 години Я – 300» (300 – поранений, прим. ред.). Спецназівець отримав поранення о 15:30 при штурмі висоти 307,9 біля села Санжарівка Донецької області.
https://goo.gl/Uw4Whf

Національна гвардія (Росгвардія)

Виявлені представники 5 підрозділів - контрактників з бойовим досвідом служби на Північному Кавказі. На Донбасі військовослужбовці 46-ї бригади оперативного призначення, 451-го полку оперативного призначення, 15-го загону спецпризначення «Вятич» безпосередньо брали участь у бойових діях, а також виступали в якості інструкторів у складі бандформувань.

Повітряно-космічні сили

Виявлені військовослужбовці протиповітряної оборони і радіотехнічних військ, які структурно входять у Військово-космічні сили РФ. Навесні 2015 р. зафіксовано підрозділи 338-го радіотехнічного полку 4-ї армії, серед завдань якого - контроль повітряного простору (РЛС типу «Каста» і «Небо») й аеродромне забезпечення. Також фіксувалися новітні ЗРПК «Панцир-С1». Встановлено належність однієї з таких машин до 606-го зенітно-ракетного полку. ЗРК «Бук», який збив боїнг рейсу MH17, з високим ступенем імовірності також належить до цього списку «російського сліду» на Донбасі.

Деякі військовослужбовці потрапляють в Україну з підрозділів, дислокованих аж на Далекому Сході, в Арктиці і навіть у Таджикистані. Для війни на Донбасі залучаються також військовослужбовці з частин, що базуються в окупованих Росією Абхазії і Криму, а також з Придністров'я. Російське військово-політичне керівництво використовує воєнні конфлікти на Донбасі та в Сирії для перевірки нових видів озброєння та боєздатності своїх збройних сил, зокрема й у форматі неконвенційної (гібридної) війни.

Детальніша інформація по темі доступна за посиланням
https://goo.gl/0SqvQQ

2 лютого 2016. Фото навчальних стрільб російських бойовиків у районі населеного пункту Мануїлівка, поблизу м. Чистякове / Торез (Донецька область, Україна). На фото зафіксована реактивна система залпового вогню 2Б26 на базі автомобілю КАМАЗ-5350, яка не перебуває на озброєнні української армії, є беззаперечним доказом поставок озброєння із РФ.
https://goo.gl/9EEMzt

Українські військові оглядають місце атаки диверсійної групи мінометників з РФ, які в ніч з 7 на 8 липня 2014 р. перетнули кордон і почали обстріл позицій 79-ї окремої десантно-штурмової бригади (ОДШБр) ЗС України. Зазнавши вогню у відповідь, диверсійна група покинула особисті речі та плиту від 120-мм міномета і втекла через російський кордон. Фото надане командиром взводу радіаційної, хімічної та біологічної розвідки 79-ї ОДШБр ЗС України, лейтенантом Віктором Михайлюком.
https://goo.gl/kAfjlE

Бойовики «ДНР» на фоні двох знищених російських танків Т-72Б зразка 1989 р., які належать до 5-ї окремої танкової бригади (ОТБр) ЗС РФ (в/ч 46108). Танки знищені під час боїв біля селища Логвинове, яке було ключевим у боях за м.Дебальцеве. Належність танків встановлено в ході досліджень InformNapalm. Також інформація про втрати російських танків Т-72Б була підтверджена в інтерв'ю танкіста 5-ї ОТБр Доржі Батомункуєва, яке він надав російському виданню «Нова Газета» 2 березня 2015 р.
https://goo.gl/6FyTkq

Озброєння Росії на Донбасі

Ще однією важливою складовою російської агресії на Донбасі є постачання бойовикам озброєнь та військової техніки. Насичення ОРДЛО російською військовою технікою призвело до того, що за деякими показниками (танки, артилерійські системи) військові формування «ДНР» і «ЛНР» вже перевершують такі країни НАТО як Франція, Німеччина та інші.

На основі розвідки з відкритих джерел спільнотою InformNapalm було проведено більше 45 спеціальних розслідувань, в яких ідентифіковано понад 40 типів російської військової техніки.

Більша частина наведеної нижче техніки належить до новітніх зразків, які стали на озброєння ЗС РФ у період з 2004 по 2015 рр. Ця військова техніка не виробляється в Україні та ніколи не імпортувалась Україною, тому не могла опинитись у розпорядженні бойовиків як військовий трофей. Управління та обслуговування новітньої військової техніки також потребує залучення кваліфікованого персоналу, що додатково вказує на участь кадрових російських військових у війні на Донбасі.

Наведений список є достовірним, але не вичерпним. Також матеріали розслідувань не дають відповіді на питання про кількість одиниць кожного виявленого в зоні АТО зразка озброєння. Більша частина представлених комплексів - засоби радіоелектронної розвідки та радіоелектронної боротьби.

Паралельно з випробуванням на Донбасі новітніх типів озброєння, Росія постачає бойовикам озброєння старого радянського зразка, яке також не раз фіксувалося у розслідуваннях InformNapalm. Доказ прямих постачань цих зразків бойовикам із РФ потребує інших процедур, і тому виходить за рамки представленого звіту.

Перелік зразків техніки

Бронеавтомобіль ГАЗ-233014 «Тигр»

Прийнятий на озброєння Міністерства оборони РФ у 2005 році. В Україну не постачався. Був виявлений на території Луганської області. Встановлено належність автомобіля до 136-ї окремої мотострілецької бригади 58-ї загальновійськової армії Південного округу ЗС РФ. «Тигр» має 3-й клас балістичного захисту згідно з ГОСТ Р 50963-96.

Бронеавтомобіль ГАЗ-39371 «Водник»

Російський автомобіль для транспортування людей та вантажів у важкопрохідних районах. Забезпечує захист екіпажу від стрілецької зброї. Прийнятий на озброєння Міністерством оборони Росії у 2005 р. В Україну не постачався. Зафіксований на відео 10 січня 2015 р. в місті Сорокине / Краснодон, Луганська область..

Бронеавтомобіль КамАЗ-43269 «Постріл»

Російський легкоброньований бронеавтомобіль. Проходив експериментальні випробування на 7-й військовій базі в Гадауті. З 2009 р. фіксувалися в Грузії на російських базах в Абхазії та Самачабло (Цхінвальський регіон). Також використовується регіональними спецпідрозділами Федеральної служби виконання покарань РФ. На Донбасі фіксувалося більш як 10 одиниць техніки цього типу.

Бронетранспортер БТР-82А

Російський бронетранспортер; глибока модернізація БТР-80. Озброєння: скорострільна 30 мм гармата 2А72, поєднана з 7,62 мм кулеметом ПКТМ в модулі БППУ. Прийнятий на озброєння Міністерством оборони Росії в 2013 р. В Україну не постачався. Був виявлений в Луганській області і описаний у кількох розслідуваннях InformNapalm. Встановлено належність до підрозділу 18-ї окремої мотострілецької бригади ЗС РФ.

Танк Т-72Б зразка 1989 р.

Модернізований варіант танка Т-72Б із вбудованим динамічним захистом «Контакт-5». Також має комплекс керованого озброєння 9К120 «Свирь», двигун В-84, систему керування вогнем 1А40 та гармато-пускову установку 2А46М. Не перебуває на озброєнні ЗС України та не постачався в Україну. Був виявлений на території міст Луганськ, Дебальцеве та Макіївка. Встановлено належність до 5-ї танкової бригади Східного військового округу ЗС РФ.

Танк Т-72БА зразка 1999 р.

Модернізація під час капітального ремонту Т-72Б на заводі УВЗ. Перші партії машин було здано ще в 1999-2000 рр. Окрім гусениць та ВДЗ, зовні машина відрізняється від звичайної модифікації «Б» добре помітним на башті датчиком вітру. В Україну не постачався. Зафіксовано знищення російських танків цієї модифікації під Старобешевим (Донецька обл.). Встановлено належність до 21-ї окремої мотострілецької бригади ЗС РФ.

Танк Т-72Б3 зразка 2011 р.

Модернізована версія Т-72. Почав надходити до російської армії у 2012 р. В Україну не постачався. Танк було виявлено на території міст Луганськ, Іловайськ, Дебальцеве. Фіксувалося знищення танка цієї модифікації на околицях Дебальцевого. Встановлено належність до 6-ї окремої танкової бригади ЗС РФ.

Танк Т-90А зразка 2006 р.

Модифікація Т-90А. Встановлено сучасніший тепловізор другого покоління «ЕССА», стабілізований у двох площинах та інтегрований з основним прицілом та його далекомірним каналом, що дозволило збільшити дальність нічного бачення з 1800 до 4000 метрів. В Україну не постачався. Виявлений на території Луганської області. Встановлена належність до 136-ї окремої мотострілецької бригади ЗС РФ.

Танк Т-72С1

Експортний варіант Т-72Б1, постачався Росією до Ірану та Венесуели у 2011–2012 рр. Основні зовнішні відмінності від Т-72Б – нічний приціл навідника та датчик вітру ДВЕ-БС. Прийнятий на озброєння ЗС РФ у 1993 р. після зриву низки експортних постачань. В Україну не постачався. Виявлений на території заводу в селищі Біле (Луганська область) неподалік від автомагістралі М04, за 3 км на захід від залізничної станції Збірна.

Вантажівка КамАЗ-5350 «Мустанг»

Російський автомобіль воєнного призначення з колісною формулою 6х6. В Україну не постачався. Був зафіксований на території Луганської та Донецької областей. Також є докази знищення автомобіля в місті Хрустальний / Красний Луч (Луганська область) у версії з комплектом додаткового захисту та багатофункціональним модулем ММ-501 для перевезення особового складу.

Вантажівка Урал-632301

Російська вантажівка багатоцільового призначення вантажністю до 14 тонн із колісною формулою 8х8 для міністерства оборони РФ. Надійшов на озброєння у 2004 р. В Україну не постачався. Зафіксований у розслідуваннях InformNapalm у Донецькій області.

Вантажівка Урал-43206

Російська вантажівка багатоцільового призначення з колісною формулою 4х4. На озброєння ЗС РФ почала надходити з 2008 р. В Україну не постачалася. Зафіксована у розслідуваннях InformNapalm у Луганській області.

РСЗВ 2Б26

Модернізація РСЗВ «Град» з перевстановленням бойової частини з шасі автомобіля УРАЛ-375Д на нові шасі автомобіля КамАЗ-5350.

На озброєння російської армії почала надходити з 2011 р. В Україну не постачалася. Зафіксована у місті Чистякове / Торез (Донецька область).

РСЗВ 9К58 «Смерч»

Реактивна система залпового вогню калібру 300 мм. Перебуває на озброєнні і ЗС РФ, і української армії, але фактів захоплення цієї РСЗВ бойовиками російської армії як трофею не було. 22 січня 2015 р. установку 9К58 було зафіксовано в окупованому місті Макіївка (Донецька область). 10 лютого 2015 р. зі сторони бойовиків було вчинено ракетний обстріл військового аеродрому та житлових кварталів міста Краматорськ.

СНАР 1РЛ232-2М

Модернізована мобільна радіолокаційна станція розвідки рухомих цілей 1РЛ232-2М. Висока точність визначення координат цілей та вибухів снарядів дозволяє вести коригування стрільби артилерії. Радіоелектронне обладнання дозволяє стежити за ситуацією на відстані від 200 метрів до 40 кілометрів. Вперше була представлена на виставці «Оборонекспо-2014». В Україну не постачалася. Фіксувалася у місті Дебальцеве (Донецька область).

ЗРК 9К330 «Тор», 9К331 «Тор М-1» і 9К332 «Тор М-2»

Тактичний ЗРК, призначений для вирішення завдань протиповітряної та протиракетної оборони на рівні дивізійної ланки. 9К330 «Тор» знятий з озброєння української армії у 2001 р. Відсутні факти захоплення цього типу ЗРК бойовиками російської армії як трофею. ЗРК 9К330 фіксувався у місті Донецьк, а його новітня російська модифікація 9К332 була помічена 20 січня 2015 р. в місті Шахтарськ (Донецька область).

ЗРГК 96К6 «Панцир-С1»

Російський самохідний ракетно-гарматний комплекс наземного базування. Призначений для ближнього прикриття цивільних та військових об'єктів (в тому числі комплексів ППО великої дальності) від всіх сучасних засобів повітряного нападу. Також може захищати об'єкт від наземних та надводних загроз. У 2012 р. був прийнятий на озброєння ЗС РФ. В Україну не постачався. Помічений у Луганську та Шахтарську (Донецька область).

Радіостанція Р-166-0,5

Пересувна УКХ-КХ радіостанція середньої потужності для армійських радіомереж на базі К1Ш1. Надійшла на озброєння Міністерства оборони Росії у 2005 р. В Україну не постачалася. Фіксувалася у Дебальцевому (Донецька область).

Радіостанція Р-441-ОВ «Ливень»

Мобільна станція, призначена для організації захищеного від перешкод супутникового зв'язку в інтересах військових частин та підрозділів тактичної, а також оперативно-тактичної ланок управління разом з окремими об'єктами оперативної та оперативно-стратегічної ланок управління. Прийнята на озброєння Міністерством оборони Росії у 2007 р. В Україну не постачалася. Була помічена у Луганську.

КШМ Р-149БМР «Кушетка-Б»

Російська командно-штабна машина оперативно-тактичної ланки на базі К1Ш1. Призначена для забезпечення моніторингу ситуації в зоні бойових дій. До складу обладнання входять КХ та УКХ радіостанції, апаратура навігації. В Україну не постачалася. Фіксувалася у Луганській області.

РЕБ РБ-341В «Леєр-3»

Російський комплекс до складу якого входить машина управління на базі шасі КамАЗ-5350 і БПЛА типу «Орлан-10». Завдання: глушіння мобільного зв'язку, імітація роботи базової станції в діапазонах GSM 900 і GSM 1800 і надсилання спеціальних повідомлень, ведення розвідки способом визначення точок випромінювання апаратів у мережах GSM. Вперше комплекс показали широкому загалу в 2015 р. В Україну не постачався.

РЕБ Р-378Б «Борисоглібськ-2»

Російська автоматизована станція радіоперешкод на базі БТ-ЛБу. Призначена для виявлення та придушення ліній КХ-радіозв'язку супротивника в тактичній ланці управління. В Україну не постачалась. Зафіксована InformNapalm у Кадіївці / Стаханові та Луганську.

РЕБ Р-934УМ

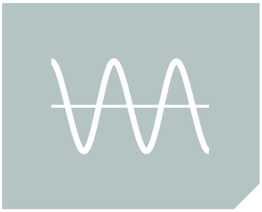

Російська автоматизована станція радіоперешкод. Забезпечує автоматизоване виявлення, пеленгування та аналіз сигналів джерел радіовипромінювання в діапазоні частот 100–2000 МГц, а також постановку радіоперешкод УКХ-радіотелефонного зв'язку і базовим станціям транкінгових систем пересувного радіозв'язку. В Україну не постачалась. Фіксувалась у розслідуваннях InformNapalm у Луганську.

РЕБ Р-330Ж «Житель»

Російська станція радіоперешкод. Призначена для автоматизованого виявлення, пеленгування й аналізу сигналів джерел радіо-випромінювання в діапазоні частот 100–2000 МГц, для створення радіоперешкод переносним та мобільним наземним станціям систем супутникового зв'язку та базовим станціям стільникової системи зв'язку GSM-900/1800. В Україну не постачалась. Фіксувалася у Макіївці та Горлівці (Донецька область).

РЕБ «Торн»

Російська автоматизована станція радіоперешкод. Технічні характеристики не відомі. Проходить випробування в ЗС РФ. В Україну не постачалась. Відповідно до розслідувань InformNapalm, була помічена у Донецьку.

РЕБ «Ртуть-БМ»

Станція «Ртуть-БМ» призначена для захисту особового складу та військової техніки від ураження снарядами та ракетами з радіопідривачами різних типів і при залповій стрільбі. Крім цього, комплекси можуть використовувати для придушення систем зв'язку та радіолокації. Першу серію випустили у 2011 р. В Україну не постачалась. Фіксувалась у Донецьку.

РБ-636АМ2; «Світ-КУ»

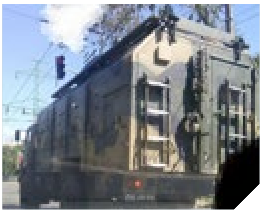

Комплекс призначений для контролю за ситуацією та простежування різних джерел радіосигналів. Здатний стежити за ситуацією й захищати від перехоплення інформацію, що передається безпроводовими каналами; приймати сигнали в діапазоні частот від 25 МГц до 18 ГГц. Надійшов на озброєння Міноборони РФ у 2012 р. В Україну не постачався. Був помічений у Луганську.

БПЛА «Гранат-1»

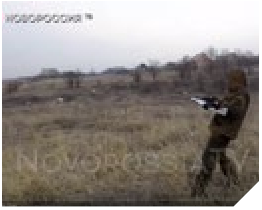

Російський безпілотний літальний апарат у складі комплексу дистанційного спостереження і ретрансляції, здатний вести повітряну розвідку з допомогою фото-, відео- та тепловізійної апаратури на відстань до 15 км. Дата завершення розробки комплексу – 2010 р. В Україну не постачався. Фіксувався у розслідуванні InformNapalm щодо Дебальцевого.

БПЛА «Гранат-2»

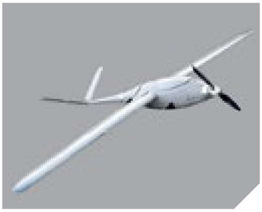

Російський безпілотний літальний апарат у складі комплексу дистанційного спостереження та ретрансляції, здатний вести повітряну розвідку з допомогою фото-, відео- та тепловізійної апаратури на віддаль до 15 км. Дата завершення розробки комплексу – 2010 р. В Україну не постачався. Фіксувався у розслідуванні InformNapalm щодо Дебальцевого.

БПЛА «Форпост»

Російський безпілотний літальний апарат. Ліцензійна копія ізраїльського БПЛА IAI Searcher 2. Випускається з 2012 р. на Уральському заводі цивільної авіації. В Україну не постачався. У 2015 р. БПЛА цього типу з номером 923 збитий в Донецькій області. Станом на 2015 р. БПЛА «Форпост» стоять на озброєнні лише в п’яти частинах ЗС РФ. Загальна кількість – 10 одиниць (по 2 одиниці у кожній військовій частині).

БПЛА «Орлан-10»

Російський безпілотний літальний апарат. Максимальна дальність дії – 120 км. Дата початку експлуатації комплексу – 2010 р. В Україну не постачався. Фіксувався у населених пунктах Зеленопілля (Луганська область) та Амвросіївка (Донецька область).

БПЛА «Елерон-3СВ»

Російський безпілотний літальний апарат. Максимальна дальність дії – 25 км. В Україну не постачався. Фіксувався розслідувачами InformNapalm у населеному пункті Оленівка (Донецька область).

БПЛА «Застава»

Російський безпілотний літальний апарат. Ліцензійна копія ізраїльського БПЛА компанії IAI. Виробляють з 2010 р. на Уральському заводі цивільної авіації. Максимальна дальність дії – 10 км. Стоїть на озброєнні ЗС РФ. В Україну не постачався. Був збитий українськими прикордонниками в районі населеного пункту Герасимівка (Луганська область).

19 грудня 2014 р. Фото зроблене на території військового полігону «Кузьмінський» МО РФ у Ростовській області. Фото викладене громадянином РФ, російським бойовиком Олександром Вдовенком з позивним «Терек», який з липня 2014 р. у складі збройних формувань «ДНР» брав участь у бойових діях на Донбасі, зокрема у населених пунктах: Шахтарськ, Нікішино, Фащівка, Вуглегірськ та інших. На фотографії російський бойовик тримає БПЛА з новітнього комплексу «Гранат-2». Підпис до фото: «Наші ластівки». Використання російських БПЛА «Гранат-2» було також зафіксоване у боях за місто Дебальцеве. **https://goo.gl/wImF4b**

Приклади військової техніки радянського зразка які РФ направляє до зони конфлікту:

- основний бойовий танк Т-64;
- танк Т-72Б ранніх модифікацій;
- самохідна артилерійська установка 2С1 «Гвоздика»;
- зенітно-ракетний комплекс «Стріла-10»;
- бойові машини піхоти БМП-1 і БМП-2;
- багатоцільовий транспортер легкий броньований (МТ-ЛБ);
- 122 мм буксирувана гаубиця Д-30;
- 152 мм гаубиця «Мста-Б»;
- протитанкова гармата МТ-12 «Рапіра».

Детальніша інформація по темі доступна за посиланням.
https://goo.gl/gUVV18

Літо 2015 р. На фото новітній російський комплекс РЕБ РБ-341В «Леєр-3» в м. Донецьк, Україна. Також фіксувався на відео в березні 2016 р. на околицях Донецька. До складу комплексу входять російські БПЛА «Орлан-10». Застосовується для здійснення перешкод абонентським терміналам стільникового зв'язку стандарту GSM, ведення розвідки, а також імітації роботи базових станцій. Застосовується для розсилки СМС-повідомлень.
https://goo.gl/Wm7WKz

Російський військовослужбовець з 46-ї окремої бригади оперативного призначення МВС РФ Кирил Деменков. Періодично перебуває на Донбасі та воює у складі незаконних збройних формувань «ДНР» в районі промзони Авдіївки та Донецького аеропорту. Часто фотографується на фоні підпалених та зруйнованих будинків, має багато фото з російським реактивним піхотним вогнеметом «Джміль» та іншими зразками озброєння. Підозрюється у підпалах та мародерстві.
https://goo.gl/bT7TMO

Підсумки

Нині багато тих, хто полемізує про Донбас. Менше побувало в тих краях. Відчутно мало фахових знавців регіону. Однак Донбас – це вже зараз невід'ємна частина геополітичного протистояння, що з часом потребуватиме лише зростання усесторонньої уваги.

На географічних картах і в історичних нарисах Донбас представлений як монолітний старопромисловий конгломерат – частина України. У статистичних даних та офіційних звітах проявляються щоденні проблеми його жителів, однаково близькі всім українцям. З інтерв'ю незалежних експертів дізнаємося про природні для зламу століть суперечності пограничного Донбасу (ностальгійні почуття та нові європейські прагнення, завищені економічні амбіції, але й серйозні спортивні досягнення – привід загальнонаціональної гордості останніх років).

Лише у майстерно сконструйованих політичних промовах і російських медіа-сюжетах Донбас доноситься як особлива, окрема реальність. Останнє зрештою і дало серйозний поштовх для розгортання тут військового конфлікту.

Хроніки інформаційної та реальної війни, механіка російської агресії, сучасні мережеві формати протистояння їй, міжнародні місії – усе спонукало до створення великого путівника Донбасом – своєрідного зібрання орієнтирів, норм і правил виживання в регіоні. Втім вже у процесі написання ставало очевидно – такий довідник не може претендувати на завершеність, доки триває війна, доки число загиблих, поранених, скривджених потребує постійного уточнення...

У пошуках актуальних відповідей на складні й досі відкриті запитання про Донбас плануємо продовження досліджень в рамках проектів Центру дослідження безпекового середовища «Прометей», зокрема оновлення веб-ресурсу www.prometheus.ngo. Адже й без того неоднорідний Донбас, як і весь безпековий простір, нині змінюється, розколюється – на окупований, прифронтовий та звільнений, на зруйнований, частково понівечений та життєдіяльний, на ретроградний і модерний... Подорож цими ландшафтами може виявитися небезпечною, але неминучою – на шляху відновлення взаємної довіри в усьому сучасному світі постправди.

Додатки

Перелік декомунізованих назв Донецької та Луганської областей

Перейменовані районни Донецької області

Нова назва району	*Стара назва району*	*статус*
Бахмутський	Артемівський	
Бойківський	Тельманівський	окуповано
Лиманський	Краснолиманський	
Мангушський	Першотравневий	
Нікольський	Володарський	
Покровський	Красноармійський	

Перейменовані населені пункти Донецької області

Тип	*Нова назва*	*Стара назва*	*Район / підпорядкування*	*статус*
с.	Азов	Дзержинське	Новоазовський	окуповано
с-ще	Балка	Червоний Жовтень	Сніжнянська м-р	окуповано
м.	Бахмут	Артемівськ	Бахмутський	
с-ще	Бетманове	Красний Партизан	Ясинуватський	окуповано
с.	Білокриничне	Калініне	Бойківський	окуповано
смт	Благодатне	Войкове	Харцизька м-р	окуповано
с-ще	Благодатне	Октябр	Великоновосілківський	
смт	Бойківське	Тельманове	Бойківський	окуповано
м.	Бунге	Юнокомунарівськ	Єнакієвська м-р	окуповано
с-ще	Верезамське	Кірове	Старобешівський	окуповано

с.	Верхньоєланчик	Ленінське	Амвросіївський	окуповано
с-ще	Верхньоосикове	Володарського	Амвросіївський	окуповано
с.	Верхньошироківське	Октябр	Новоазовський	окуповано
с.	Верхокам'янка	Воровське	Старобешівський	окуповано
с.	Весна	Урицьке	Добропільський	
с.	Відродження	Димитрова	Шахтарський	окуповано
с.	Вільхівчик	Новопетрівське	Амвросіївський, Олексіївська с-р	окуповано
с.	Воздвиженка	Красний Пахар	Бахмутський	
с.	Горіхове	Петровського	Покровський	
смт	Графське	Комсомольський	Волноваський	
с.	Григорівка	Ленінське	Покровський	
с-ще	Дачне	Горького	Торецька м-р	
с.	Дебальцівське	Комуна	Бахмутський	окуповано
с.	Діанівка	Кіровське	Волноваський	
с-ще	Довга Балка	Артема	Костянтинівський	
с.	Дружківське	Червонозоряне	Дружківська м-р	
м.	Залізне	Артемове	Торецька м-р	
смт	Зарічне	Кіровськ	Лиманський	
с.	Зірка	Червона Зірка	Великоновосілківський	
с.	Іванівське	Красне	Бахмутський	
с.	Іллінівка	Ілліча	Костянтинівський	
с-ще	Калинівка	Калініна	Бахмутський	
с.	Калинівка	Калініне	Покровський	
с.	Калинове	Калініне	Волноваський	
с-ще	Калинове	Котовського	Амвросіївський	окуповано
м.	Кальміуське	Комсомольське	Старобешівський	окуповано
с.	Кам'яне	Войкове	Старобешівський	окуповано
с.	Келерівка	Кірове	Нікольський	
с-ще	Керменчик	Октябрське	Великоновосілківський	
с.	Кисличе	Октябрське	Моспинська м-р Донецький	окуповано
смт	Копані	Войковський	Амвросіївський	окуповано
с.	Костянтинопольське	Островського	Мар'їнський	
с-ще	Котлине	Димитрове	Покровський	
с.	Кринички	Петрівське	Єнакієвська м-р	окуповано
с.	Криничне	Октябрське	Нікольський	
с.	Лавринове	Радянське	Бойківський	окуповано

м.	Лиман	Красний Лиман	Лиманський	
смт	Липське	Красний Октябр	Макіївська м-р	окуповано
с.	Любівка	Ленінське	Старобешівський	окуповано
с.	Майорове	Красний Октябр	Бойківський	окуповано
с.	Малинівка	Улянівка	Покровський	
с-ще	Манжиків Кут	Калініна	Старобешівський	окуповано
с.	Маячка	Октябрське	Слов'янський	
с-ще	Мирне	Дзержинське	Лиманський	
с.	Мирне	Карла Маркса	Великоновосілківський	
с.	Мирне	Леніна	Добропільський	
м.	Мирноград	Димитров		
с.	Молодецьке	Леніне	Покровський	
с.	Надія	Артема	Добропільський	
смт	Нікольське	Володарське	Нікольський	
с-ще	Нова Оленівка	Петрівське	Волноваський / Оленівська с-р	
с.	Нове Шахове	Рози Люксембург	Добропільський	
с.	Новоапостолівка	Чичеріне	Волноваський	
с.	Новоселівка	Красноармійське	Слов'янський	
с-ще	Озарянівка	Перше Травня	Торецька м-р	
с.	Озерне	Іллічівка	Лиманський	
с.	Олександрівське	Октябрське	Бойківський / Коньковська с-р	окуповано
с.	Олександрівське	Рози Люксембург	Новоазовський	окуповано
с.	Олександропіль	Розівка	Ясинуватський	
смт	П'ятипілля	Пролетарське	Макіївська м-р	окуповано
с.	Пазено	Петрівське	Бахмутський	
с.	Петрівка	Петрівське	Волноваський / Стрітенська с-р	
с.	Петрівка	Петрівське	Добропільський / Золотоколодязька с-р	
смт	Південне	Ленінське	Торецька м-р	
смт	Північне	Кірове	Торецька м-р	
с.	Пікузи	Комінтернове	Волноваський	окуповано
м.	Покровськ	Красноармійськ	Покровський	
с.	Покровське	Іллічівське	Мангушський	
с.	Приміське	Радянська Україна	Мангушський	
с.	Садове	Новопетрівське	Амвросіївський, Благодатнівська с-р	окуповано
с.	Сарабаш	Комунарівка	Старобешівський	окуповано

с.	Свято-Покровське	Кірове	Бахмутський	
с.	Сонцівка	Красне	Покровський	
с.	Сонячне	Краснівка	Волноваський	
с.	Софіївка	Артемівка	Костянтинівський	
смт	Софіївка	Карло-Марксове	Єнакієвська м-р	окуповано
с.	Стара Миколаївка	Правдівка	Костянтинівський	
с-ще	Степове	Петрівське	Ясинуватський	
с.	Стрітенка	Октябрське	Волноваський	
с-ще	Ступакове	Красний Пахар	Бахмутський	окуповано
с.	Темрюк	Старченкове	Нікольський	
м.	Торецьк	Дзержинськ		
с.	Ужівка	Ленінське	Новоазовський	окуповано
с.	Українка	Червона Україна	Мангушський	
с.	Федорівка	Луначарське	Покровський	
смт	Холодне	Свердлове	Макіївська м-р	окуповано
м.	Хрестівка	Кіровське		окуповано
с.	Хрещатицьке	Красноармійське	Новоазовський	окуповано
с-ще	Хромове	Артемівське	Бахмутський	
с.	Чирилянське	Октябрське	Бойківський / Мічурінська с-р	окуповано
м.	Чистякове	Торез		окуповано
с.	Шахове	Октябрське	Добропільський	
с.	Юр'ївка	Воровське	Покровський	

Перейменовані райони Луганської області

Нова назва району	*Стара назва району*	*статус*
Сорокинський	Краснодонський	окуповано
Довжанський	Свердловський	окуповано

Перейменовані населені пункти Луганської області

Тип	*Нова назва*	*Стара назва*	*Район / підпорядкування*	*статус*
с.	Андріївка	Розівка	Сватівський	
с.	Березове	Дзержинське	Міловський	
м.	Боково-Хрустальне	Вахрушеве	Хрустальненська м-р	окуповано
смт	Буран	Енгельсове	Сорокинська м-р	окуповано
смт	Вальянівське	Ленінське	Довжанська м-р	окуповано
смт	Ведмеже	Володарськ	Довжанська м-р	окуповано

с.	Вестатівка	Петрівське	Сватівський	
м.	Вознесенівка	Червонопартизанськ	Довжанська м-р	окуповано
м.	Голубівка	Кіровськ		окуповано
с.	Горіхова Балка	Радянське	Сорокинський	окуповано
с.	Греківка	Петрівське	Кремінський	
с.	Деркулове	Комуна	Марківський	
с.	Джерельне	Жовтневе	Сватівський	
с.	Джерельне	Калініне	Троїцький	
с-ще	Діброва	Червона Діброва	Кремінський	
м.	Довжанськ	Свердловськ	Довжанський	окуповано
смт	Дубове	Комсомольський	Довжанська м-р	окуповано
с.	Жереб'яче	Артема	Хрустальненська м-р	окуповано
с.	Зайцеве	Іллічівка	Троїцький	
с.	Залізничне	Чапаєвка	Ровеньківська м-р	окуповано
с-ще	Зелений Гай	Радгоспний	Новопсковський	
с-ще	Зразкове	Дзержинське	Луганська м-р	окуповано.
смт	Іванівське	Лотикове	Слов’яносербський	окуповано
м.	Кадіївка	Стаханов		окуповано
с-ще	Кам'яний Пласт	Комсомолець	Лутугинський	окуповано
смт	Картушине	Пролетарський	Ровеньківська м-р	окуповано
смт	Катеринівка	Ювілейне	Луганська м-р	окуповано
м.	Кипуче	Артемівськ	Перевальський	окуповано
с.	Коржове	Петрівка	Сватівський	
смт	Криничанське	Червоногвардійське	Голубівська м-р	окуповано
смт	Криничне	Бірюкове	Довжанський	окуповано
смт	Кундрюче	Калінінський	Довжанський	окуповано
с-ще	Лагідне	Комсомольський	Сватівський	
с.	Леонове	Червоний Жовтень	Антрацитівський	окуповано
с.	Лобівські Копальні	Красний Колос	Ровеньківська м-р	
смт	Любимівка	Дзержинський	Ровеньківська м-р	окуповано
с.	М'ясожарівка	Артемівка	Сватівський	
с.	Макарів Яр	Пархоменко	Сорокинський	окуповано
с-ще	Малокалинове	Радгоспний	Сорокинський	окуповано
с.	Мамушеве	Красний Луч	Слов’яносербський	окуповано
смт	Марія	Леніна	Лутугинський	окуповано
с.	Мар’ївка	Карла Лібкнехта	Лутугинський	окуповано
с-ще	Мирне	Червоноармійське	Білокуракинський	

с-ще	Нижня Шевирівка	Орджонікідзе	Сорокинський	окуповано
с.	Новоєгорівка	Свердловка	Сватівський / Райгородська с-р	
м.	Петрово-Красносілля	Петровське	Хрустальненська м-р	окуповано
смт	Петропавлівка	Петрівка	Станично-Луганський	
с.	Півневе	Індустріальне	Кремінський	
с.	Рання Зоря	Червона Зірка	Міловський	
с-ще	Селезнівське	Радгоспний	Перевальський	окуповано
смт	Сентянівка	Фрунзе	Слов'яносербський	окуповано
м.	Сорокине	Краснодон	Сорокинський	окуповано
с.	Сотенне	Червоний Жовтень	Станично-Луганський	
с-ще	Старе	Червоний Прапор	Перевальський	окуповано
с.	Сторожівка	Калинівка	Сватівський	
с.	Суходіл	Піонерське	Станично-Луганський	окуповано
с.	Твердохлібове	Свердловка	Сватівський / Нижньодуванська с-р	
смт	Тепле	Краснодон	Сорокинська м-р	окуповано
с.	Травневе	Первомайськ	Сватівський	
м.	Хрустальний	Красний Луч		окуповано
с.	Чапліївка	Красна Чапліївка	Троїцький	
с.	Чорногорівка	Красна Зоря	Перевальський	окуповано
с.	Шелестівка	Червона Зоря	Міловський	

Лексика війни

	Характеристика конфлікту
Українські правові акти	АТО; терористична війна проти України; воєнний конфлікт; збройний конфлікт; збройний конфлікт на Сході України; інформаційна війна РФ проти України; збройна агресія і порушення територіальної цілісності України (тимчасова окупація РФ Автономної Республіки Крим, міста Севастополя); військова агресія РФ в окремих районах Донецької і Луганської областей); збройна агресія РФ проти України.
Зарубіжні правові акти	Збройний конфлікт на Сході України; конфлікт в Україні; військова агресія РФ проти України; незаконні військові дії; військова інтервенція РФ в Україну; участь регулярних підрозділів ЗС РФ у прямих військових операціях на території України; агресія та гібридна війна з боку РФ; російської агресія в Україні; збройний конфлікт в окремих районах Донецької та Луганської областей; бойові операції на території України.
Українські ЗМІ	Військовий конфлікт; збройне протистояння; конфлікт на Сході України; військова агресія РФ; гібридна війна; антитерористична операція.
Закордонні ЗМІ	Українска криза; українский конфлікт; громадянська війна в Україні; російська агресія в Україні; війна РФ в Україні; війна РФ проти України.
Російська пропаганда / ЗМІ	Громадянська війна; війна в Україні; війна за незалежність ДНР і ЛНР; внутрішній конфлікт; конфлікт в Україні.

	Воюючі сторони		Територія конфлікту
	ЗСУ.	Підтримувані РФ найманці; незаконні збройні формування; російські окупаційні війська; бойовики; сепаратистські групи, які контролюють окуповані території в Донецькій і Луганській областях.	Терористичні організації «ДНР», «ЛНР»; тимчасово окуповані території.
	ЗСУ; урядові сили.	Озброєні групи; озброєні сепаратисти; члени озброєних груп; сепаратисти; іноземні бойовики.	Самопроголошені «ДНР», «ЛНР»; території, що знаходяться під контролем озброєних груп; території, які контролюється Урядом; території, контрольовані озброєними групами.
	Українські військові; ЗСУ; сили АТО; бійці АТО; армія України.	Терористи; бойовики; бандформування; проросійські найманці/бойовики; проросійські сепаратисти; російсько-терористичні угруповання; терористичні угрупування; незаконні збройні формування; російсько-окупаційні війська; окупанти; загарбники; гібридні війська РФ.	АТО/окупована територія; зона конфлікту; ОРДЛО; непідконтрольна українській владі територія; так звані «ДНР», «ЛНР» або угруповання «ДНР / ЛНР».
	Українські війська; урядові війська; українська армія.	Повстанці; повстанці-сепаратисти; російськомовні повстанці; російська гібридна армія; російсько-терористичні сили; повстанський визвольний рух; бойовики, яких підтримує РФ; російські найманці; російсько-терористичні сили/війська.	Непідконтрольна Українському уряду територія; так звані «ДНР», «ЛНР».
	Укри; хунта; карателі; фашисти; неонацисти; іноземні найманці; противник; українські силовики.	Ополчення; збройні сили ДНР/ЛНР; армія ДНР/ЛНР; ополченці; захисники Донбасу; представники республік; представники Донбасу.	Самопроголошені ДНР/ЛНР; Новоросія; підконтрольні Києву території Луганської, Донецької області

Міжнародно-правова кваліфікація дій Росії як агресії

Комісія Україна – НАТО

Дата	Основний меседж	Документ
2 березня 2014 Брюссель	Екстрене засідання Комісії Україна–НАТО. Засуджено дії Росії на території України, визнано їх порушенням норм міжнародного права	
1 квітня 2014 Брюссель	Засідання Комісії Україна – НАТО на рівні глав зовнішньополітичних відомств. Обговорення розвитку політико-безпекової ситуації в Україні на фоні агресії з боку Росії	Заява Комісії Україна – НАТО https://goo.gl/rpxMDy
29 серпня 2014 Брюссель	Екстрене Засідання Комісії Україна – НАТО відбулося у зв'язку зі серйозною військовою ескалацією з боку Росії проти України. В рамках засідання держави-члени НАТО одностайно визнали, що незаконні дії Росії є актом агресії проти України	Заява Генерального секретаря НАТО https://goo.gl/jFAUJr
4 вересня 2014 Уельс	Саміт НАТО, засідання Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів за участю Президента України П. Порошенка. Підтвердження військової інтервенції Росії в Україну та факту участі регулярних підрозділів ЗС РФ у прямих воєнних операціях на території України; офіційне визнання того, що дії Росії є навмисними та мають серйозні наслідки для стабільності та безпеки всього Євроатлантичного простору; визнання факту підтримки Росією бойовиків на Сході Україні; одностайна підтримка суверенітету та територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаних кордонів та категоричне невизнання і засудження анексії Росією Автономної Республіки Крим; заклик до РФ припинити підтримку бойовиків, вивести свої війська, припинити військову діяльність вздовж/через лінію кордону з Україною, розпочати змістовний діалог з українською владою.	Спільна заява Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів https://goo.gl/9ggbtt

2 грудня 2014 Брюссель	Засідання Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів закордонних справ. Ухвалено заяву Комісії Україна-НАТО щодо невідкладних напрямків подальшої підтримки Альянсом України у протидії безпрецедентній агресії та гібридній війні з боку РФ.	Заява Комісії Україна – НАТО https://goo.gl/awT7Qs
26 січня 2015 Брюссель	Екстрене засідання Комісії Україна – НАТО на рівні послів. Причина — напад терористів на мирне населення, обстріли бойовиками рейсового автобусу поблизу Волновахи, тролейбусної зупинки у Донецьку і житлових кварталів у Маріуполі. Учасники засідання суворо засудили дії проросійських терористів «ДНР» і «ЛНР», насамперед їх напади на мирне населення, а також агресивну політику Кремля. Союзники вкотре рішуче закликали Росію припинити підтримку терористів фінансами, сучасними важкими озброєннями і людськими ресурсами та закликали Москву повернутися за стіл переговорів.	Заява Генерального секретаря НАТО Й. Столтенберга https://goo.gl/WZusWv
13 травня 2015 Анталія	Засідання Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів закордонних справ. Засудження агресивних дій Росії та порушення нею міжнародного права і міжнародних зобов'язань.	Заява https://goo.gl/NDLwjM
9 липня 2016 Варшава	Засідання Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів за участю Президента України П. Порошенка. Росія продовжує свої агресивні дії, підриваючи суверенітет України, територіальну цілісність та безпеку, порушуючи норми міжнародного права. Такий стан справ серйозно вплинув на стабільність та безпеку в усьому Євроатлантичному просторі. Росія продовжує розпалювати нестабільність на сході України, що призвело загибелі близько 10000 осіб на Донбасі та позбавило Україну значної частини її економічних потужностей.	Спільна заява Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів https://goo.gl/wFDbYz

Генеральна Асамблея ООН

Дата	Основний меседж	Документ
27 березня 2014 Нью-Йорк	Референдум, проведений в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі 16 березня 2014 р., не має законної сили, не може бути основою для будь-якої зміни статусу Автономної Республіки Крим або м. Севастополя.	Резолюція № 68/262 «Територіальна цілісність України» https://goo.gl/n5pjzH
15 листопада 2016 Нью-Йорк	У документі підтверджується територіальна цілісність України; Російська Федерація названа державою-окупантом, а Автономна Республіка Крим і м. Севастополь визнається тимчасово окупованою територією.	Проект Резолюції «Стан з правами людини у Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)» https://goo.gl/81vUas
19 грудня 2016 Нью-Йорк	За Росією закріплено статус окупаційної влади та покладено всю відповідальність за брутальне порушення прав людини на території Автономної Республіки Крим та у м. Севастополь.	Резолюція «Стан з правами людини у Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)»

Парламентська Асамблея НАТО

Дата	Основний меседж	Документ
21 листопада 2016 Стамбул	Засуджено військову, економічну та інформаційну агресію Росії проти України і висловлено стурбованість щодо триваючої неспроможності виконання Мінських домовленостей, про що свідчать майже щоденні порушення припинення вогню на Сході Україні Росією та її пособниками.	Резолюція 431 «Підтримка пост-Варшавської стратегії оборони та стримування» https://goo.gl/ozr0nl

Комітет Міністрів Ради Європи

Дата	Основний меседж	Документ
17 вересня 2014 Страсбург	Підтверджено присутність російських військ в Україні та російський вплив на ескалацію ситуації на Сході України.	Рішення Комітету Міністрів Ради Європи «Про ситуацію в Україні» https://goo.gl/fmv6Gz

25 березня 2014 Страсбург	Не визнання т.зв. референдуму щодо Автономної Республіки Крим, проведеного 16 березня, засудження використання Росією військової сили для зміни кордонів, висловлення підтримки територіальної цілісності та суверенітету України.	Декларація https://goo.gl/9HpmUz
16 жовтня 2014 Страсбург	Засудження військового втручання Росії на сході України, а також усіх форм тиску зі сторони РФ на сусідні країни; констатація того, що безпека всього континенту опинилась під серйозною загрозою через постійні порушення РФ міжнародного права, норм і принципів Ради Європи; заклик до відновлення територіальної цілісності України; наголос на тому, що озброєний сепаратизм, який підтримується найманцями та інтервенцією іноземних збройних сил, суперечить принципам Комітету Міністрів Ради Європи.	Декларація 3 (2014) «Сепаратистська напруженість в Україні і сусідніх країнах» https://goo.gl/ddLGHD

Парламентська Асамблея Ради Європи

Дата	Основний меседж	Документ
9 квітня 2014 Страсбург	Асамблея вважає, що кампанія щодо відокремлення та інтеграції Криму у РФ була інспірована російською владою під прикриттям військової інтервенції.	Резолюція 1988 (2014) «Останній розвиток подій в Україні: загроза функціонуванню демократичних інститутів» https://goo.gl/nG1TgW
2 жовтня 2014 Страсбург	Асамблея визнала пряме військове втручання Росії в Україні та закликала РФ скасувати незаконну анексію Криму, припинити надання будь-якої військової підтримки бойовикам, відкликати свої війська зі Сходу України, а також утриматися від будь-яких дій, які загострюватимуть ситуацію в цьому регіоні.	Резолюція 2018(2014) «Прогрес моніторингової процедури Асамблеї (жовтень 2013 – вересень 2014)» https://goo.gl/eaUjje

28 січня 2015 Страсбург	Резолюція містить значну кількість вимог Асамблеї до РФ: припинити ескалацію насильства на Сході України, підтримку незаконних збройних формувань, вивести війська та техніку з території України, а також у контексті заморожених конфліктів з інших сусідніх РФ держав. Делегація РФ позбавлена права голосу в Асамблеї, права бути представленою в керівних органах ПАРЄ, представляти ПАРЄ в інших органах РЄ та інших організаціях, брати участь у місіях ПАРЄ зі спостереження за виборами. Члени російської делегації у ПАРЄ не можуть бути призначені доповідачами.	Резолюція 2034 «Оскарження незатверджених повноважень делегації Російської Федерації у Парламентській асамблеї Ради Європи по суті» https://goo.gl/Gu8t13
22-26 червня 2015 Страсбург	Констатація факту російської агресії проти України як передумови виникнення проблеми зниклих осіб.	Резолюція 2067 (2015) «Зниклі особи під час конфлікту в Україні» https://goo.gl/Tr244g
21 квітня 2016 Страсбург	Заява про те, що без спільної твердої рішучості усіх сторін припинити цю війну неможливо. Тому Асамблея наполегливо закликає Україну, Російську Федерацію та сепаратистські угрупування, що контролюють окуповані території, зупинити всі військові дії на Сході України, вивести всю військову техніку і відновити мир у цьому регіоні.	Резолюція 2112 (2016) «Гуманітарні занепокоєння щодо людей, захоплених під час війни в Україні» https://goo.gl/nrd06l
12 Жовтень 2016 Страсбург	ПАРЄ підтверджує свою позицію щодо того, що анексія Криму РФ і військове втручання російських військ на Сході України порушують міжнародне право і принципи, підтримані Радою Європи.	Резолюція 2133 (2016) «Юридичні засоби проти порушень прав людини на українських територіях, що перебувають поза контролем української влади» https://goo.gl/0w0dya
31 серпня 2016 Страсбург	Конфлікт на Донбасі визнано російською агресією.	Рапорт 14130 «Політичні наслідки російської агресії в Україні» https://goo.gl/1D30Kv

Міжнародний кримінальний суд у Гаазі

Дата	Основний меседж	Документ
14 листопада 2016 Гаага	Прокуратура Міжнародного кримінального суду у Гаазі у своєму попередньому звіті назвала події в Криму міжнародним озброєним конфліктом між Україною і РФ, а ситуацію на території Криму і Севастополя прирівняла до тривалого стану окупації.	Попередній Звіт «Ситуація в Україні» https://goo.gl/UNZqPx

Парламентська Асамблея ОБСЄ

Дата	Основний меседж	Документ
1 липня 2014 Баку	Засудження Росії за анексію Криму і за сприяння розвитку збройного конфлікту в Україні. Починаючи з лютого 2014 р., РФ в рамках своїх відносин з Україною порушила всі десять Гельсінських принципів, причому деякі з них очевидним, грубим і досі невиправленим чином, а також порушує свої прийняті за Будапештським меморандумом зобов’язання, так само як і інші міжнародні зобов’язання. Асамблея «вважає проведений в Криму 16 березня 2014 р. референдум нелегітимним і незаконним актом, результати якого не мають ніякої юридичної сили», а також «закликає всі держави-учасниці відмовлятися від визнання насильницької анексії Криму Російською Федерацією».	Резолюція «Очевидне, грубе і не виправлене порушення Гельсінкських принципів Російською Федерацією» https://goo.gl/4LLjRq
8 липня 2015 Гельсінки	Асамблея вважає, що дії РФ в Автономній Республіці Крим та в м. Севастополі, а також в певних районах Донецької та Луганської областей України є актами військової агресії проти України.	Резолюція «Очевидні, грубі і невиправлені порушення РФ зобов’язань в рамках ОБСЄ і міжнародних норм» https://goo.gl/QYDN2N

Верховна Рада України

Дата	Основний меседж	Документ
22 липня 2014 Київ	3 лютого 2014 р. Україна зазнає агресії з боку держави, яка була одним із гарантів її незалежності й територіальної цілісності. РФ окупувала два українські регіони - Автономну Республіку Крим та м. Севастополь — і почала активно дестабілізувати ситуацію у південних і східних регіонах України. Не знайшовши підтримки цих дій серед українських громадян на сході та півдні країни, керівництво РФ перейшло до організації терористичної війни проти України.	Постанова Верховної Ради України № 1597-VII «Щодо протидії поширенню підтримуваного Російською Федерацією міжнародного тероризму» https://goo.gl/svqdwB
27 січня 2015 Київ	Україна залишається об'єктом воєнної агресії з боку РФ, яку вона здійснює, серед іншого, і через підтримку та забезпечення масштабних терористичних атак.	Постанова Верховної Ради України, № 129-VIII Про Звернення Верховної Ради України https://goo.gl/EJKGRp
17 березня 2015 Київ	Визнано тимчасово окупованими територіями окремі райони, міста, селища і села Донецької та Луганської областей, в яких відповідно до Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування, до моменту виведення усіх незаконних збройних формувань, російських окупаційних військ, їх військової техніки, а також бойовиків та найманців з території України та відновлення повного контролю України за державним кордоном України.	Постанова Верховної Ради України № 254-VIII «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» https://goo.gl/HR7Wuq
21 квітня 2015 Київ	У разі відмови РФ від припинення збройної агресії проти України Верховна Рада України закликає міжнародне співтовариство до посилення санкцій щодо РФ як держави-агресора та прискорення надання Україні розширеної фінансової допомоги і постачання зброї з огляду на те, що, протидіючи російській збройній агресії, Україна стала на захист об'єднаної демократичної Європи та всього вільного світу	Постанова Верховної Ради України, № 337-VIII Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» https://goo.gl/PfZB7G

« Це чудовий короткий путівник - обов’язковий до читання всім, хто прагне зрозуміти спустошений військовими діями регіон. Рекомендую.

Хіроакі Куромія,
професор Університету Індіани (США),
автор книг про історію та політику на Донбасі